

Kvæg — og til en vis Grad ogsaa til det hornede Kvægs. — Dersom Jæsen er spids som ved en Hind, og ender næsten i en spids Top, antager man, at Racen er god.

(Fortsættes).

Kong Frederik den Sjette,
som Lovgiver og Regent,
Bondens Ven*).

—
O! Gud ske Lov, den stemme Skik,
som Bonden før har plaget,
Den er nu af Kong Frederik
fra Bonden slet borttaget.

(Wilhelm Helt.)

—
Af
Statsraad Frederik Thaarup.

F o r o d.

Under 11te Marts 1840 udsatte det kongelige danske Landhuusholdnings-Selskab en Priisopgave om Udarbejdelsen af "et populært Skrift, der i Kjernefuld Korthed og i et værdigt Sprog

*) Uagtet Forfatteren, efter Skriftets Bestemmelse, har ved dets Udarbejdelse nærmest havt Bondestanden for Øie, tør

fremstillede Frederik den Sjette som Bondens Ven," hvilket Skrift Selskabet derpaa vilde søge udbredt blandt selve Bondestandens Medlemmer."

Til Løsning af denne Priisopgave modtog Selskabet 8 Skrifter, af hvilke dog kun 3 af Selskabets Skriftkommission befandt sig at kunne komme i Betragtning; men endstjøndt de, hvert især, erkjendtes at have deres gode Sider, formeente Skriftkommissionen, at intet af dem besad de Egenheder, der ønskedes.

Jeg, som Forfatter af den Afhandling, der her gives, fattede ikke førend i August s. A. det Forsæt, at arbejde for Opgaven, og fik, under andre Arbejder, min Afhandling ikke fuldført og reenskreven førend netop til den ansatte Indleveringsdag, den paafølgende 31 Octbr. Disse Omstændigheder have haft Indflydelse paa Behandlingen af Emnet.

Jeg har ikkebestomindre bestemt mig til at lade den trykke, men for ved Skriftets Overgivelse til Trykken at kunne tage Hensyn til de gjorte specielle Bemærkninger og Erindringer, saavidt jeg efter mine Ansuelser kunde, og benyttede dem til mit Arbejdes Bedste, anmodede jeg Selskabet om at meddeles samme: og efter at have erfaret deres Indhold, omarbejdede jeg det, der i Afhandlingen stod om Bondens Kaar førend Aaret 1784, og det om Tiendestystemet; iøvrigt er den Gjennemgaaelse, jeg havde tiltænkt Afhandlingen, foretaget.

Jeg har idelig haft for Øje, hvad Opgaven fordrer iagttaget: Jeg har bestræbt mig for, at Afhandlingen blev popu-

det dog antages, at nærværende Afhandling, der ansaaes som den bedste af de over dette Priisamne til Landhuusholdnings-Selskabet indsendte Udarbejdelser, og som omhandler en for det danske Landvæsen i det Hele høist betydningsfuld Periode, vilde læses med Interesse ogsaa af Andre. I denne Forudsætning er Afhandlingen optagen i Libskriftet.

Udg.

lair. Jeg har forestillet mig enhver nogenlunde dannet Person af Bondestanden som min Læser, en saadan, som kan sættes i Klasse med en bygtig Sognefoged, Præstens Medhjælper, Fattigforstander. Jeg antager, at en saadan Bonde maa kunne, uden Anstød ved de valgte Ord, den brugte Konstruktion, eller Tonen i det Hele, have Gavn af Afhandlingens Læsning, og at intet i den skal være ham uforstaaeligt. De enkelte Ord, som ej ere oprindeligen danske, og som Fortids Bonde ikke vilde have forstaaet (saasom: Detail, Periode, Commune, Individ, Opposition,) behøve vel neppe nu, for saadanne Læsere som anført, at forklares.

Jeg har søgt, uden at Afhandlingen fik for stort Omfang, at give den en vis Fuldstændighed. Det er derfor kun Hovedmomenterne i Landbolovgivningingen, her ere fremsatte; kun en Overfigt over det Vigtigste, en Fremsettelse af Grundsætningerne, her vil findes. At Bonden i Afhandlingen faaer en sammentrængt Overfigt over de ham, som Bonde, vedkommende, af Frederik VI udstædte, Love og Anordninger, og sammes Anledninger og Motiver, antages at maatte være ham nyttigt og interessant. Detail er undgaaet. Bonden faaer sit Fædrelands Historie fra det opgivne Tidrum og for det, der vedkommer hans Stand, foredraget, og isvrigt giver Afhandlingen ham Vejledning og Anvisning af Data ic., som han i fornødent Tilfælde kan behøve, til — naar han søger eller behøver Detail om et eller andet — at finde det, og saaledes at kunne gaae til Anordningerne selv.

Forfatteren har troet at burde udstrække Opgavens Behandling til en saa vigtig Begivenhed i Perioden, som Livegenskabets Ophævelse i Hertugdømmerne; de herlige Ord, Frederik VI sagde, da han underskrev Forordn. af 19 Dec. 1804, burde vel ikke savnes; de for Hertugdømmerne vundne store Goder burde oplyses, men dog i mindre Omfang end det Dvrigt, da Af-

handlingen egentligen er skreven med Hensyn til den danske Bonde. Forfatteren troede, at den Forevigebedes Aand og hans Daad, med Hensyn til Norges Landbo indtil 1814, burde ogsaa skildres, men i Korthed. Det vilde være en Mangel i det Afsnit af Kongens Liv, der vedkommer Landboen, om ikke ogsaa noget derom blev anført.

Da Bonden ingen Bog har, hvori han kan lase Frihedsstøttens Historie, Indskrifter, Figurernes Betydning, saa maatte det vel findes hensigtsmæssigt, at her er optaget hvad derom er hensat, som en baade nyttig og underholdende Læsning.

Udsigt over Afhandlingens Indhold.

Indledning. Bort Tæmne er en Deel af Fædrelandets almindelige Historie, som, omfattende et Tidsrum af 55 Aar fra 1784, udgjør en ny Periode i Statens Bondestands borgerlige Friheds og Belfærds specielle Historie.

Kort Udsigt over hvorledes Bondens Forfatning, og især Fæstebondens Forhold til Godsejeren, omtrent var bestaet i Aaret 1784.

Hvorledes fra dette Aar en ny Periode begynder — og hvad der paa de kongelige Godser fra samme Aar er skeet til Bondestandens Opkomst, hvorved ypperligt Exempel blev givet andre Godsejere.

Dpretelsen af den vigtige Landbokommission, som den 25 August 1786 blev nedsat, for at undersøge og gjøre Forslag om adskillige Poster betræffende

Fordegodsfejernes og Fæstebøndernes indbyrdes Rettigheder og Pligter.

De to Forordninger af 8 Juni 1787, som først udstædtes, med Bestemmelser angaaende de nævnte Gjenstande.

Den i mange Forhold indgribende, for hele Landets Vel vigtige, Forordning af 20 Juni 1788 om Stavnshaandets Løsning, Bondens Indtrædelse i den frie Mand's borgerlige Rettigheder.

Nogle for Bondens Raadighed over hans Dvæg- og Korn=Avl skadelige og indskrænkende Love ophæves.

Kamp mod Godsfejernes Fordomme og Uvillie. Nogle jydsk Godsfejere henvende sig til Kronprindsen, med Klager over at være fornærmede i deres Ejendoms-Rettigheder ved de udstædte Love. — Klagernes Ugrund. — Den unge Fyrstes Standhaftighed i at overholde det Anordnede.

Fortfat Forsorg for Fæstebondens Vel ved Lovgivning:

1. Gaardfæstere sikkres Fæste for Livstid.

2. Om Hoveriet bydes: at det ikke maa være ubestemt, men enten ved frivillige Foreninger eller ved lovlige commissariske Kjendelser ordnet.

Ligesom Frederik den Sjette i sin Virksomheds tidlige Dage virkede som Bondens Ven, især ved sin Omsorg for Fæstebonden, saaledes gav han i sine Oldingsaar nye Bidnesbyrd om sin Omhu i denne Henseende.

Fra Fæstebonden vendes Blikket til Selvejerbonden og Arvefæsteren.

Selvejes Fremme baade ved Lovgivning og ved Understøttelser af Laan til Fæstebønder; samt Opmuntringer for Godsejere.

Omsorg for Huusmands-Klassen.

Lovgivningen om nogle for Landbrugets bedste Drift vigtige Gjenstande, Fælledstabet's Ophævelse, Udflytninger, Hegn og Markfred, skadeligt Vands Afledning.

Ny Lovgivning for Tiendevæsenet. Byrderne ved Tiendeydelsen lettes.

Omsorg for andre Byrders Lettelser.

1. I Henseende til Skatter og Afgifter.

2. Børnepligten.

Omsorg for Bondestandens Dannelse og Oplysning.

Bonden i huuslig Stilling, eller i Familielivet.

Bondens Stilling i Kommunal-Anliggender, som Sognesoged, Præstens Medhjælper, offentlig hædret Mand, Deputeret til de raadgivende Provindsalstænder, o. s. v.

Bondestanden i Hertugdømmene Slesvig og Holsten, især om Livegenstabet og dets Ophævelse.

Den norske Bondestand fra 1784 til 1792.

Ogsaa for Jorddyrkerne i Statens Bilande viste Frederik den Sjette sig som den ringe og fortrykte Klasse's Ven. Uforglemmelig er han i Verdens Aarsbøger formedelt Negerhandelens Ophævelse.

Hædersminder om Kongens Daad til Bondestandens Lærv.

Frigheds-Støtten uden for Kjøbenhavn.

Den danske Bondes erkjendtlige Følelser for Frederik den Sjette, da han blev baaret til sin Grav.

Paatænkt Grestøtte til Minde om Kongens Idræt for Hertugdømmernes Bondestands Bedste.

Indledning.

En fransk Konge kom engang ind i et Bondehuus, og saae paa Bondens Ildsted den dampende Gryde. Kongen spurgte om hvad der var i den, erfarede, at det var en Høne, og yttrede da det Dnsfte, at ingen af hans Undersaatter maatte savne Evne til at komme en Høne i sin Gryde. Dette simple Udsagn har Historien holdt værdt at bevare; og Kongen, der udtalede Dnsftet, Henrik den Fjerde, mindes af enhver Fransk, og ansees som Monster paa en god Konge, som sit Lands, og som Bondens Fader og Ven. Det var et Dnsfte om materielle Interesser, der laae i de kongelige Ord, det er: om at de Goder, som Bøværeren skænker, maatte falde i Enhver af hans Undersaatters Lod; og vel fortjene disse Ord at være optegnede i Krøniken, og deres Betydning at udvikles som et staaende Kapitel i en Katechismus for Fyrsternes Sønner. Men det er ikke blot i Omhu for Bondens Velsiden, at et Lands Styrer skal vise sig som Bondens sande Ven. Ogsaa til Bondens borgerlige Frihed, til hans Oplysning, og til Alt, hvad der

kan give ham den bedste Stilling i hans Forhold til Statssamfundet, skal den gode Konges Daad udstrække sig. Dette indseer nu Enhver, og dog hengif mere end halvandet hundrede Aar efter hin franske Konges Tid, inden disse Ideer gjorde sig gjældende i vort kjære Fædreland, og inden Himlen skjænkte os i Frederik den sjette en Regent, som ved den ædleste Daad satte dem i Værk. En af de Fædrelandets Venner, som i denne vor forevige Konges Ungdomstid grundskede dybest over Landvæsenets Sager i de forskjellige Hensyn, en Mand der, som selv retskaffen og god Godsejer, kjendte Landbo-Forholdene, og som talte og skrev varmest for Bondens Ret, Tænkeren Tyge Rothe, har yttret sig saaledes: „Jeg siger, Bonden bør nøjes med saare lidet, men jeg siger og, at det, at føre Bonden til mere Vellevnet, det er værdig Hensigt ved Landvæsens-Systemets Rettelse. — — Ja, min Mand, du Bonde! vel skal du leve, have tilovers for rejsende Gjæst, anstille vakker Bærtskab ved Barsel og Bryllup, holde Julen højt, og pleje baade Folk og Kræ, gaae stolt til Dffers, sætte din Præst, naar han besøger dig, den brede Dug for, lønne din Skoleholder, saa din Pøg kan blive vakker Skriver og Regner, men for Alt, at han kan lære, hvad han skylder Gud, og hvor god Gud er, saa og hvad han skylder Fædreland og Konge, og hvad Godt han har i Fædrelandet.“ Tyge Rottes Ord, i den ham legne Tone, indbefatte det, som Bondens sande Venner, i vore Fædres Tid, ansaae som et ønskeligt

Maal, der skulde erhverves og stræbes hen til, for en Bondestand, der trængte til at ophjælpes. Og naar vi nu maae sande, at saadant Maal er opnaaet*), at Bonden er udfriet af en Tilstand, der lignede Trældydrets, at han er bragt i den lykkelige Forfatning, hvori han, som fri Mand, ved Dygtighed og Arbejdsomhed kan, med det Held, som gives herovenfra, erhverve sig sit tilstrækkelige Udkomme, og under gode Love fra Lovgiverens Haand ikke alene er beskyttet i sin Ejendom og sine Besiddelser, men nyder alle borgerlige Rettigheder, saa maa vel Enhver erkjende, at den Regent, der i en Række af over 50 Aar ideligen virkede til at sætte ham i en saadan Stilling, fortjener Navn af Bondens Ven. Med dette Navn skal Frederik den sjette benævnes i Historien, og naar vore Efterkommere undres over, at en saa stor Forandring i en heel Stands Forfatning er bleven bevirket i den korte Tid af et Menneskeliv, og under Stifterens saa megen anden Regent=Daad, da skulde de forklare Søndheden deraf med et Udsagn af den elskede Konge, der alt er blevet et Ordsprog i mangen

*) Forbi vi, med L. Rothe, have nævnt det Maal, der maatte havees for Dje til Bondestandens Bedste, og her sige, at saadant Maal er opnaaet, have vi ej paastaet, at Bondestandens Opkomst og Forædling var et fulbendt Værk, i Henseende til hvilket intet mere var at udrette. Tidernes Udvikling medfører steds nye Forhaabninger og Ønsker, og et opnaaet Maal indeholder Udsigt til et længere fjernet, som til sin Tid skal stræbes efter ogsaa at naaes.

Bondes Mund, og betydningsfuldt, som hint af den franske Konge Henrik den fjerde, nemlig dette: „Hvor for opsætte til i Morgen, sagde Kongen, hvad man kan gjøre i Dag.“

At skildre denne ejegode Regent med de Træk, der lyste af hans klare Dje, aabenbarede sig i hans Færd, udtalede sig i hans Ord, at udvikle de Egenskaber, der vandt ham det hæderlige Navn af Bondens Ven, at berette den Daad, han øvede som saadan, og de gode Gjerninger, der gave ham Bondestandens Tillid, Hengivenhed, Taknemmelighed og Kjærlighed, at fortælle, hvilke Grundsætninger han fulgte, og hvilke Midler han anvendte, for at bringe Bonden ud af den underkuede og ufrie Stilling, hvori han fandt ham — det er vissefælgelig en herlig Opgave, og dens bedste Løsning, Fremstillingen i et klart Billede af en saadan Regents Gang til Maalet, er vissefælgelig det skjønneste Minde, som derfor kan rejses ham. Saadant Minde skylder Retfærdigheden ham; thi vel ville hans Kjære, Belvillie og Retsskaffenhed udaandende, Træk erindres af Landets Bondestand, som har ham at takke for sin Lykke, eller blot for en og anden Godhed og udviist Villighed, og bevares i dens erkjendelige Hjerter, men de bør ogsaa kjendes af de kommende Slægter.

Hensigten af disse Blade er at bidrage dertil, og derfor at levere en historisk Udsigt over hvad der af Regjeringen er gjort for Bondestanden fra Aar 1784, da Frederik den sjette, som Kronprinds, af sin konge-

lige Fader betroedes Regjeringsforretningernes Ledelse og Udøvelse, og til den Tid, da han af taknemmelige Bønder blev baaret til sin Grav. Bladenes Indhold bliver altsaa en Deel af Fædrelandets Historie, og vil omfatte en Række af i alt 55 Aar af Kongerne Christian den syvendes, og Frederik den sjettes Regjering.

Med hint Aar indtraadte en ny Periode i Danmarks Bondestands borgerlige Friheds og Belfærds Historie. Omsorg for Bondestanden udgjør netop en af Periodens lysfeste Sider, og de i den udgaaede Love ere de bedste Kilder, og indeholde de klareste Beviser. Man har dem allerede fra den firtenaarige Inglings rasfeste Virksomheds Dage, og de bleve fortsatte hans hele Levetid igjennem. En sammentrængt Udsigt herover maa antages at have sin store Interesfe for Fædrelandets Venner i Almindelighed, og for Bonden i Særdeleshed, og sammenholde vi tillige de Vidnesbyrd, der af sanddrue Mænd fra hine svundne Tider havees, om hvor beklagelig Bondens Stilling her i Landet i Almindelighed var, og bemærke vi dertil, at kraftige Foranstaltninger behøvedes, for at befrie ham fra et trykkende, i det gjældende Militærvæsens Organisation grundet, Stavnsbaands Nag, og for i det Hele at befordre en da i Almindelighed ringeagtet Stands Belfærd, saa have vi med det samme leveret en Skildring af Frederik den sjette som Regent, og beviist, at han var Bondens Ven, thi en Mand skal

dømmes af hans Gjerning, og Lovgiverens gode Gjeringer ere gode Love.

Naar saadanne gode Love i en Række af Aar have virket, naar deres første Frugter ere nydte, og afløste af andre, og Mindet om dem kan være blevet svagt, vækker man sig en fornyet Glæde ved at opfriske det, eller ved at tænke sig tilbage i den suundne Tid og overflue, hvorledes Tilstanden var førend de velgjørende Love udgik; og ligesom den, der plantede og ømt plejede et Træ, som blev Glæde og Nydelse for hans Efterslægt, lever stedse i dennes erkjendtlige Minde, saa bør og vil Stifteren af de store, vigtige Goder, der bleve den danske Bondestand til Deel, stedse leve i en skjøn som Efterslægts varige Erindring.

Det sømmer sig ikke, at sriive Lovtale over den Mand, i hvis Charakter Beskedenhed var en herskende Dyd. Nej, en simpel, historisk, upartisk Fremstilling af hans Færd er det, vi i disse Blade ville søge at give. Vi bør da fornemmelig erindre de væsentlige Forbedringer, Bondestandens Stilling erholdt; og i det vi derhos optage nogle, dog kun faa, af de vigtigste af Lovgivningens Detailbestemmelser, vide vi vel, at disse ikke skyldes eller kunne skyldes Fyrsten selv. Det var hans Grundsætninger, samt den stærke Billie, og den ædle Mand, hvormed han igjennemførte sit Værk, der udgjorde hans store Fortjeneste af sit Folk i denne Green af hans kongelige Virksomhed; men vist er det tillige, at alle de under Grundsætningerne hørende Detailbestemmelser ikke unddroges hans Dpmærksomhed,

og de bleve overvejede og bifaldte af ham, førend de fik Lovs Kraft. Hans Arbejdsomhed var stor og utrættelig; og Detailsag var ham ej fremmed.

Ikke heller have vi forglemte, at mange fædrelandssindede Mænd, deels ved oplysende Skrifter, deels ved virksom Handling stode Fyrsten bi, og medvirkede til det skønne Maal; og saaledes ere mange Navne med uudslettelig Skrift indtegnede i Danmarks Historie. Med en Glands, som overstraaer de Dvriges, skal den ædle Greve Christian Ditlev Frederik Reventlovs Navn leve i et velsignet Minde, som den unge Fyrstes i dette Anliggende ypperste og meest formaende Raadgivers. Men hvad havde han, og hvad havde de andre brave Bondevenner udrettet, og imod den stærke Opposition, der viste sig, naar ikke Frederik havde bøjet et villigt Øre til deres Raad, naar han ikke med Sindighed havde overvejet det i sit Hjerte, med Unglingens varme Iver fremmet det, og med Mandens kraftfulde Fasthed sat det i Værk?

Bondestandens Stilling og Raar i Aaret 1784.

Hvorledes fra ældre Tider Bestaffenheden har været af Bondestandens Stilling, Vilkaar, Besiddelsesmaade og borgerlige Friheder, hvorledes Selvejendom efterhaanden var i beklagelig Grad aftagen, og hvorledes der, igjennem Tidernes Lob og Afverlinger, havde udviklet sig en sørgelig Ufrihed for Bonden, og den us-

leste Tilstand under forskellige Byrder, Byrder, som ikke alene kvalte al Bindstibeligbed, men selv Menneskeværdigheden, var blevet især Fæstebøndernes — eller de fleste af Bøndernes — Lod i Livet, dette er Historiefriiverens Sag at behandle. Vi ville her kun give en kort Skildring af Forfatningen ved Begyndelsen af den Periode, som vi have at behandle, og holde os til de fra den Tid udfomne Love og Anordninger, som havde velgjørende Følger, og som i det Hele endnu ere gjældende. Ved at betragte disse i deres Anledning, deres Motiver (d. e. de Grunde som bevægede Lovgiveren til at forfatte dem, som de ere) og deres Indhold, ville vi finde de klareste Beviser for den Sandhed, vi have at oplyse, at Frederik den sjette var Bondens Ven. Vi berøre kun, at der i Slutningen af det syttende Aarhundrede herskede et Bornedskab, hvorefter Fæstebonden var, paa lidt nær, bleven en Træl, en Livegen, bunden til Godsset eller Grunden, og fulgte med samme, dog at saadant Bornedskab kun fandtes paa Sjælland og Smaa-Derne, men ikke i Fyen og Jylland. Kong Frederik 4de bød, ved Forordn. af 21 Febr. 1702, at Bornedskabet skulde være ophævet; men dette Lovbud kom ikke Bondestanden i Virkeligheden til Gavn, en ny Ufrihed traadte i Stedet, som strakte sig over det hele Land. Samme Konge havde nemlig et Aar i Forvejen, ved Anordning af 22 Febr. 1701, oprettet en Landmilitz, og lagt Bærnepligten paa Hartkornet over hele Riget, alene det saakaldte Ryttergods undtaget; Godsejerne

skulde være ansvarlige for det i Kullerne indskrevne Mandskab. Et andet Baand paa Godsejerne var, at Lovene forbode øde Gods at henligge. De paa Gods- ejerne saaledes hvilende Forpligtelser medførte, at noget maatte gjøres for at holde Mandskabet ved Godset, og dette blev anseet saa meget mere fornødent, som de mindre gode Egne i Riget baade ved de overstaaede Kriges, og især ved den paafølgende lange Krigs Udelæggelser, vare næsten blevne affolkede, og mange af Beboerne vare dragne til Egne, hvor de saae sig bedre farne. Et Stavnsbaand, der afløste Borned- skabet, blev da et nyt Ufrihedens Nag; og med Ud- strækning over det hele Rige. Det blev efterhaanden haardere, og naaede omsider sin højeste Grad af Stræng- hed idet en Forordning af 1 Juli 1746 anordnede: "at ingen Landsoldat indtil videre skulde have Til- ladelse til at nedsætte sig andensteds end paa det Gods, hvorfra han var udskreven, og hvor han var pligtig Gaard at antage."

Godsejeren fik herved middelbart Ret til at paa- tvinge Bonden hvad Gaard, der blev fæsteledig, og herved blev ikke taget Hensyn til, i hvilken Forsatning den var, og om den kunde give Fæsteren nødorstigt Udkomme. Bondesønnen var fra det 4de Aar*) af sin Alder hæftet til Godset, og indskreven til fra sit

*) Efter Forordn. af 30 Decbr. 1702 fra det 14de Aar; efter Forordn. af 12 Octbr. 1742 fra det 9de Aar, og omsider efter Forordn. af 13 Apr. 1764 fra det 4de Aar.

18de til sit 40de Aar at kunne stilles til at tjene som Soldat. Naar og hvor dette skulde skee, beroede paa Godsejerens Forgodtbefindende, og de største Misbrug og Vilkaarligheder kunde blive og bleve ikke sjælden beklagelige Følger deraf. Krigstjenesten, der lærtes af tydste Underofficerer, som stedsse brugte Stokken, var yderst frygtet, og var nu Godsejeren, eller om han var fraværende, hans Forvalter, en haard Mand eller en Udsuger, da havde han et virksomt Tvangs- og Trudsels-Middel imod de rigere Bønderkarle, der ønskede at see sig befriede fra den frygtede Soldaterstand. Baade herved, og ved at paatvinge Bøndersønner Modtagelsen af usle og forfaldne Gaarde, som Ingen godvillig vilde modtage, og som Herremanden ikke maatte lade ligge øde, var der for ubarmhjertige Gods-ejere og formaaende Forvaltere den rigeste Lejlighed til at øve Tyranni mod de stavnsbundne Bønder, ligesom den Strafferet, der især opstod af Fæstebondens Hoveripligt, blev udøvet ved tyranniske og skjændige Midler. Man havde paa Herregaarden en Træhest eller en Fjel, der var sat paa Højkant, med to Fodder. Paa Kanten af Fjellen blev den Bonde, der straffedes, sat overstravs, og for at gjøre Straffen føleligere, blev undertiden en stor Steen bunden ham under hver Fod, hvilket man kaldte, at give ham Sporer paa. Der var fremdeles almindelig anbragt i Muren paa Gaarden et Halsjern. Herregaardens Fængsel, det saakaldte Hundehul, var som oftest en dyb, mørk Kjel-der i et af Taarnene, og man brugte desuden den

saakaldte spanske Kæppe. Bist nok maae disse ubarmhjertige Straffe tilskrives Tidernes Naahed, ogsaa uden for Bondestanden, og deres jævnlige Udvøelse maa for en Deel tilregnes Almuens usædelige Forhold og Pligtforsømmelser, men de ere ikke destomindre et klart Beviis paa den Stilling, Bonden havde i Stats-samfundet.

Efterhaanden ligesom Landets Tilstand, under Nydelsen af en lang Fred, blev bedre, og en større Oplysning ogsaa her begyndte at udbrede sine Straaler, blev ogsaa Bondens Tilstand i Meget forbedret, men desto værre vedblev Stavnsbaandet og Landmilitiens Organisation; og dermed ogsaa Bondens Afhængighed og borgerlige Ufrihed.

Allerede i Aaret 1770 begyndte enkelte Skribenter at tale den fortrykte danske Bondes Sag, men fra 1783 blev Tallet af den danske Bondes Friheds varme Talsmænd betydeligt. Det kan vel ikke nægtes, men er i sig selv saare naturligt, at disse, i deres Barme for den gode Sag, ikke holdt sig frie for Overdrivelse og Eensidighed i de Beretninger, hvormed de fremkom, naar Talen var om Bondestandens Forfatning og Udsælselighed, og at det, der fra enkelte Steder, her og der, hørtes, ofte blev fortalt som noget almindeligt, de Plager og Byrder, der i de efter Krigene nærmest følgende Aartier beklageligen havde betyngtet og haardt trykket Fæste- og Hove- og Bonden, og som endnu paa mange Steder gjorde det, ligesom de vistnok alle vegne vare muelige, omtaltes som om de ogsaa alle vegne

vare tilværende. Den rettskafne, men eensidige Patriot N. D. Kiegels kaldte vor Bondestand en heel Nation af hvide Slaver, der boede i usle Hytter, stedse maatte trælle i de Stokhuse [Sogne]*) hvor de vare fødte, aldrig kunde lære andet end Bane-Arbejde, og ingen anden Hviletid havde end i Kirken at hvile med Legeme og Sjæl.”

Stribenterne rettede i Almindelighed deres Hovedangreb mod Godsejerne, anklagede for Tronen og for Publikum hele denne Klasse af Medborgere som dem, der ene sørgede for eget Vel og egen Binding, ufuldsomme eller ligegyldige ved deres Underhavendes Nød. Man tog ikke Hensyn til, at der vare mange, saare mange, rettskafne og menneskekjærlige Godsejere og Forvaltere, som agtede Mennekeværd, Mennekerettigheder og Mennekehæd, eller som simpel Klogskab lærte, at det var deres egen Fordeel, naar deres Bonder lede vel. I det man saaledes eensidigen og derfor uretfærdigen kastede Skylden for Bondens usle Forfatning fornemmelig paa hans Herre, Godsejeren, forbigik man at bemærke, at hin Forfatning for en stor Deel havde været en Følge af udmattende Krige, at Tilstanden over det hele Rige ogsaa i de øvrige Stænder, ja selv hos mange Godsejere, var maadelig, samt at Hovedskylden til Bondestandens vedvarende Forkuelse laa i den Maade, hvorpaa Landmilitsens

*) Rettere maatte Kiegels her have brugt Udtrykket: Herregaards-Distrikter.

Organisation fandt Sted, i Forbindelse med det Mid- del, som Regjeringen havde valgt til at faae ødelig- gende Gaarde under Beboelse og Opdyrkning. Man undlod ogsaa at bemærke, at slet Algerbrug i det Hele, Jordernes Inddeling i tre Marker, Fælledskab, Dvæg- avlens Bestaafenhed, ringe Priser paa Landmandens Varer naturligen medførte en ringe Tilstand hos Bon- derne; men at den dog i Virkeligheden efterhaanden var kommen i en fremskridende Forbedring.

Naar man nu vil søge Efterretninger om, hvor- ledes Bondestændens virkelige Forsatning var i Aaret 1783, da har man vel i de paa den Tid endnu gjæl- dende Love og i Bestemmelserne om Landmilitiisen de uimodsigeligste Beviser for, at Bondestanden højt trængte til en Befrier, og til en kraftig Understøttelse, i det den var stavnsbunden, ufri, og i det Hele fattig. Men i det vi saaledes betragte Skyggesiden i et Ma- leri af Landet og dets Beboere, og i det vi vide hvor- ledes Bondens Tilstand i det Hele havde været, hvorledes den, under den bestaaende Lovgivning, kunde være, og vel endnu ofte var, bør vi vogte os for at henføre forbigangne Tidsløb, eller det, der efter udmattende Krige fandt Sted, eller hvad gamle Folkesagn og Folkevise kunne fortælle, paa Frederik den Femtes og Christian den Syvendes Tidsalder, ikke heller bør enkelte onde Herremænds eller Forval- teres Færd gjælde som noget almindeligt; vi bør ikke bortvende Njet fra de lysere Farver, et sanddru Maleri bør have. Vi ville derfor først erindre om

de Beviser, som Landhuusholdnings-Selskabets Beskjendtgjørelser om utdeelte Præmier indeholde, paa priisværdige Landbrug af Bønder (Fæste- og Hoveri-Bønder) ved Mergling, Stengjærbers Opførelse, Pileplantning, skadeligt Vand's Afledning o. s. v. Vi henseætte eet af Exemplerne. I Aaret 1778 blev en Præmie af 100 Rdl. tilkjendt Østøste Sognemænd, paa Grevskaftet Knuthenborg i Volland, for skadeligt Vand's Afledning fra Ager og Eng. Præmiervinderne skænkede de 100 Rdl. til Grundlag for et Fattighuses Opbyggelse for fattige Huusvilde i Sognet; og Godsejeren, en Greve af Knuth, der glædede sig over sine Bønders gode Tænkemaade, forsøgede denne Sum med 100 Rdl., og tillod, at et Huus til det bestemte Brug blev indrettet paa hans Beføstning, hvorved Pengene kunde spares og bestemmes til et Fond for Stiftelsen; og saaledes opstod et Fattighuus i Nørreballe By.*) Her er eet af de Beviser, der kunne vidne om Gods-ejers og Fæstebønders velvillige, gode Forhold. Flere Beviser paa, hvorledes rettskafne Godsejere og Besiddere af betydelige Landejendomme viiste sig som gode Fædre for deres Bønder, ere baade i bemeldte Præmielister og ellers bevarede.

Det er da i vort Landvæsens Historie vitterligt, at Grev A. G. Moltke til Bregentved, Baron Holstein til Holstenhuus, Grev F. C. Schack paa Giesegaard, Baron Abr. Lehmann paa sine Godser i

*) Landhuusholdnings-Selskabets Skrifter 6te Deel IV.

Fyen og Laaland havde udført betydelige Indretninger og Forbedringer, der i flere Henseender kom de under Godserne hørende Bønder til Gode. To Godsejere, Peder Malling og Justitsraad Enholm nævnes blandt de første, der tilstode Bønder Hoverisfrihed imod Penge-Erstatning. Mere bekjendt er det, at den ædle Greve Johan Hartvig Ernst Bernstorff lod i Aaret 1764 sit Gods Bernstorff i Gjentofte Sogn udskifte af Fælledskab, Gaardene udflytte, og Bønderne meddele Arvefæste, samt Hoveris og Tiendesfrihed. At Brødrene, Grev Chr. D. Reventlov til Christianssæde, og Baron Ludv. Reventlov til Brahetrolleborg udførte lignende sande Forbedringer og Forandring i deres Godser Bønders Stilling, er ogsaa vitterligt. Geheimeraad Christian Ludv. Scheel v. Pleszen, som havde meddeelt Bønderne paa sine Stamgodser Fusingo og Sellsø Arvefæste og Skjøde-Breve paa deres Gaarde, samt bestemt Hoveri, blev af Landhuusholdnings-Selskabet tilkjendt det første Præg af en ny Guldmedaille med Dypskrift: den Fortjente til Ære; og han sendte i den Anledning Selskabet 100 Rdl. til Udsættelse af en Præmie for den Bonde, som paa Kjøbenhavns Amt udflyttede sin Gaard og indhegnede sine Jorder. Kammerherre Adler blev givet den store Guldmedaille for de betydelige Forbedringer, han paa sit Gods Søngaardsholm havde udført. Cancelliraad Fr. W. Hansen havde været Grev Schaack behjælpelig som Bestyrer af de Hovedforbedringer, der paa Grevens Godser i Thorningelehn i det Slesvigste,

Gram og Nybel, bleve udforte med Arvcæsters Udgivelse ic., hvorved Greven fik, som han bevidnede, den Glæde, aarligen, naar han kom til Gram, at see Velstand og Sædelighed, med Flid og Stræbsomhed, iblandt samtlige Beboere tiltage, og over 1000 Mennesker deeltage i bevirket lykkelig Forandring imod forhen. Hansen blev siden Ejer af Østerby og Bamdrup Gods i Ribe Stift, og virkede der ogsaa meget godt, hvorfor Landhuusholdnings-Selskabet 1786 gav ham sin første Guldmedaille. Vi nævne endvidere, blandt flere, v. Buchwald, som Ejer af Gudumlund, Justitsraad Bagger, som Ejer af Julstov i Fyen, Justitsraad Lassen, som Ejer af Cathrineberg Gods, daværende Kammerjunker, nu Geheime-Stats- og Justitsminister Steman, som da værende Ejer af Godsset Benzonslund i Sjælland. Sidstnævnte udforte Fælledstabs Ophevelse, Naturalhøveriets Affkaffelse imod en billig Pengerestatning m. M., og fik i Aaret 1796 Landhuusholdnings-Selskabets anden Guldmedaille. Af saadanne retskafne og virksomme Godsejere, som Riget i den Tid ejede, nævne vi endnu tre, fordi de, med nøje Kundskab til Riget og dets Landvæsen, have givet saadanne gode Bidnesbyrd om Landvæsenets Tilstand paa den Tid, som man fra dem, som sandhedelsfende Mænd, kunde vente.

I Aaret 1783 udgav E. W. Morgenstjerne, dengang en virksom Godsejer, siden Stiftamtmand, et lidet Skrift om "det danske Landvæsens Forfatning" i hvilket han beskriver Bondestanden, som den var

paa den Tid, han skrev, altsaa omtrent i den Periode, da Kronprinds Frederiks Virksomhed begyndte. Hans Beskrivelse af Jordernes Inddeling i tre Marker, Fælledskabet, Dvægavlens Bestaffenhed, og Agerbruget i det Hele, viser hvor langt Landet i disse Henseender stod tilbage, om end virksomme Besiddere af store Landciendomme havde udført betydelige Indretninger og Forbedringer. Efterat have viist det falske Resultat, man maatte komme til i sin Bedømmelse af Hoveribondens virkelige Forfatning, alt eftersom man enten tog de fattigste Egne med de mest ævneløse, i et stabeligt Fælledskab liggende Bønder for sig, eller alene valgte en god Kornegn, hvor fra gammel Tid af havde været nogen Formue og Ævne, under en fornuftig og god Behandling; thi i første Tilfælde vilde det være let at bevise, at den danske Bonde var den ulykkeligste af alle Skabninger, i det sidste derimod vilde Facit blive, at han var den lykkeligste af alle Bønder, — forsøger han at beskrive "Tingene som de ere, ej i eet Sogn, paa eet Gods, men i det Ganste." Han tilstaaer da, at "i de maadelige og flette Egne, samt hvor en uforholdsmæssig Strækning af Hovmarker gjør Hoveriet strængt, der er Bondens Tilstand almindeligen slet, men saasnart han betragter Hoveribondens Tilstand i det Hele, da vinder Sagen et ganske andet Anseende." — "Det skal befindes," siger han, "at ikke Tiendedelen af Hoveribønderne ere fattige, langt mindre yderlig forarmede (som Godsejernes Modparter paastode); thi neppe skal man finde et Gods, hvor

der jo ere nogle formuende, og ere der Gudsfer, hvor de næsten alle ere fattige, da ere der og andre, hvor man ikke har uden een, to à tre, som ere i slet Stand. Mængden kan betale hver sit, og har sit nødvendige Udkomme til Klæde og Føde." — "Den, der fortjener Brødet, nyder det, Gud skee Lov! og her til Lands godt Rugbrød, Flest, Ost, Smør, og en Drif godt Ol." — "I Jylland findes mangfoldige Hoveribønder, som ej alene ere velhavende, men endog Ejere af udestaaende Kapitaler. Om den fyenfte Bondes Velstand kan vel ej gives et mere overtydende Beviis, end at af en Hoverigaard ofte og næsten almindeligen gives 2, 3 til 400 Rdl. efter dens forskjellige Bestaffenhed i Indfæstning."

Han tilstaaer, at "Bøndernes Huse ere i Almindelighed slet byggede og slettere indrettede, lave, fugtige og mørke," og i Erkjendelsen af, hvormeget Bærelsernes Bestaffenhed, fugtig og qvalm Luft virker paa det menneskelige Legeme, og at der heri bør sørges for Bondens physiske Vel, fortæller han, at han selv, i de Bønderhuse, han bygger, sørger meget herfor; thi "rank oprejst maa Bonden kunne gaae, Himlens Lys maa han kunne see, den frie Luft maa han, naar han vil, kunne nyde i sin Stue; det er hans Rettighed som Menneſte og en Guds Skabning."

Endnu ville vi bemærke, at Morgenstjerne i det Skrift, hvoraf vi have udtaget ovenstaaende Ord, ikke fordulgte, at der burde gjøres noget for Bonden, uagtet han betragtede det bestaaende Landvæsens-System

fra en lysere Side end Modpartiet, og at han vel ansaae Hoveriet for nødvendigt, men et bestemt Hoveri, ikke hvad han kaldte "Uhyret, Landsfordærveren, det strænge, utidige, umaadelige Hoveri."

Da Morgenstjerne var en almindelig agtet Mand, en veltænkende, god Jorddrot, og i alle sine Stillinger i Livet omtales som den retskafneste og velvilligste Mand, bør hans Ord visseelig staae til Troende og gjælde som et sanddru Bidnesbyrd om hans Tid.

En anden ædel Godssejer, den ovennævnte Baron Abraham Lehn, Medlem af Landbokommissionen og rig Godssejer, skrev i Aaret 1786*) følgende: "At Armod skulde være den danske Bondes Deel, er langt fra ikke almindeligt, og enhver Rejsende kan overbevise sig selv derom."

En tredje god Jorddrot, den højt agtede Stribent Tyge Nothe, skrev, kort efter Morgenstjerne, til Bondens Bedste. Men hans Skrifter ere ikke alene vigtige Bidrag til Historien om Bondestandens daværende Forsætning, han undersøgte i sit Værk om Landvæsens Systemet denne fra dens Udspring af, paaapegede Roden til det Onde og anviste Lægemidlerne. "Ville Jorddrotter, sagde han, være onde, da have de Lejslighed dertil, og just det er vort Landvæsens Systems Brøst." Hvad han ønskede virket for Bondestanden, har han udtrykt i følgende Ord: "At rive Mennesker ud fra vanærende Dorstthed, at føre

*) See Landbokommissionens Forhandlinger I. 327.

dem til vor moraliske ypperlige Arts Aede, at føre dem til munter Følelse af reen, ukunstlet og i Nødvendighedstilfælde dyrebær Patriotiskhed, at skaffe en Bonde som Norges Dødsmand, som Schweizerlands Kleinjog,*)

*) En Bonde i Schweiz, ved Navn Jakob Geyer af Kanton Zürich, blev af sine Bymænd kaldet Kleinjog. Det var en saare agtværdig Mand, og en saa fortræffelig Bonde, at en Schweizerisk Skribent udgav i Trykken en Efterretning om hans gode Agerbrug, og om hvorledes han bragte en liden Bondegård, som han modtog med Gjæld, ved Flid og Forstandighed i god Stand. Forfatteren af dette Skrift, Dr. Hirzel, kaldte ham den filosofiske Bonde, og fortæller nogle Træk af hans Tankemaade. "Kun de, sagde Kleinjog, kunne vente Guds Belsignelse, som ere troe i deres Arbejde og i deres Ansigts Sved dyrke deres Ager. En vindskibelig Bonde veed af ingen onde Kar at sige; han er altid tilfreds. En Leddiggjænger venter derimod Alting umiddelbart af Himmelen, og tilskriver uhyggelige Hændelser det, naar han høster mindre, end den Flittige." — "En af mine Benner," sagde han, "klagede engang over sin Volskarl, at han var doven. Jeg lod Karlen arbejde med mig en heel Dag, og forundrede mig baade over hans Styrke og Flid. Du gjør din Karl Uret — sagde jeg til min Ven — jeg har ikke seet noget arbejdsommere Menneske." — Jeg har dog, svarede den Anden, tit fundet ham ledig. — Dgfaa, spurgte Kleinjog, naar du selv arbejdede med?"

Dgfaa Danmark har ejet enkelte saadanne sjældne Bønder, som hin Schweizer. To Solvejerbønder i Fyen, Tørrgen Christensen i Kaarsberg, og Tørrgen Pedersen i Peirup hædredes af Landhuusholdnings-Selskabet. (D. Matling.) — Fremdeles nævner Krøniken med Høder Bonden Hans Jensen af Gjentofte.

som Tyden forðum i Braband og ved Rhinstrømmen — at skaffe Fædrelandet Mennesker, Landboen Skoler, Væger, Jordemødre; skaffe Jorddrotten sand Edlings Ypperlighed, saa han kan sige i Riddertone, at Mange bestaae ved ham, og at han bestaaer stoltelig ved dem, hvilke herlige Fordele at vinde! — og de ere at vinde ved Bondesagens Forædling.”

Det var en lykkelig Tid for Fædrelandet, da saadanne Ideer fyldte den vise, den formaaende Borgers Bryst, lykkeligere endnu, fordi han kunde haabe, at Hjelpen var nær, ane og forudsige, fra hvem den vilde komme. ”Herre!” — saaledes sluttede Nothe sit Skrift — ”Frederik, du vore Sønesønners Konge! Her vil Tanken, gjort let til Flugt ved glædende Haab, henspæve blandt Dagene, naar Rygtet, ved at fortælle dit Kongeværk, maaskee skal fryde, hvo der ønsker Mennesket Held og Folkene Hæder, som det nu fryder hver saadan ved at fortælle om Tydsflands Joseph! — Gud, Alherren være med Frederik — nu den Kongens Søn — engang den Folkestyrrer! Saaledes være Gud med ham, nu og da, at herlig Kongeviisdom, Kraft og Godmodighed betegne hvert hans Fied!”

Held Fædrelandet, at Dusket og Haabet og Forudsigelsen bleve opfyldte!

Hvorledes fra 1784 en ny Periode begynder, og hvad der paa de Kongl. Godser fra samme Aar er gjort for Bondestandens Optrædelse.

I forestaaende korte Udsigt over hvorledes Bondens Forsatning og Forhold til Jorddroten omtrent vare beskafne for noget over et halvt hundrede Aar siden, har man søgt at vise, at Stavnbaandet havde berøvet den danske Bonde for hans bedste, ja ofte næsten for hans hele Levetid, den borgerlige Friheds usfatteerlige Goder; at Hovetiet og Fæstebondens øvrige Forhold til hans Jorddrot gav den Herremand, der, for at bruge Nothes Udtryk, vilde være ond, eller hans Forvalter, Lejlighed dertil; vi have tillige bemærket, at mange ædelttænkende og rettskafne Godsejere virkede i modsat Aand, og at Bondestanden af Kong Christian den Syvendes Regjering havde modtaget Prover paa landsfaderlig Omsorg for dens Tarv, samt paaapeget, at Kongesønnen Frederik var Landets Haab. Til ham satte Bondestanden og dens Benner deres Fortrosthed, af ham haabede de, at Ufrihedens Aag vilde blive brudt, og at de Byrder, der trykkede Standen, hvor de ikke kunde ophæves, dog paa muligste Maader vilde vorde lettede, uden at dog derfor Godsejernes Ejendomsrettigheder fornærmedes. Vi skulle nu see at den ædle Fyrste snart viste sig som den Bondens Ven, man ventede sig i ham, og som han i den lange Række af Aar, i hvilke han virkede, forblev.

Grev Christian Ditlev Frederik Reventlow, ved ædel Aand, utrættelig Virksomhed, og ualmindelig Embedsdygtighed en af Rigets ypperligste Mænd, og selv en herlig Jorbdrot, var dengang første Deputerede eller Formand i Rentekammeret (i hvilken Post han, nogle Aar derefter, fik Titel af Præsident). Han foredrog for den unge Fyrste, hvorledes de veldædige Planer, hans Aand besjæledes af, godt lode sig begynde paa de kongelige Godser, hvor Regjeringen havde friere Hænder og ikke hindredes af de Banse- ligheder og Betæneligheder, som den Tids Godsejeres Anskuelse over deres Ejendoms-Rettigheder og Belsfærd lagde den i Vejen. Kronprindsen gav ham en mundtlig Befaling om at virke til Sagens Udførelse ved en Kommission; men uden at nogen foregaaende kollegial Forestilling derom skulde skee. Ifølge denne Befaling satte Reventlow et Kongebud i Pennen, ved hvis Underskrivelse grundedes en Kommission, under 3 Novbr. 1784, til "at undersøge og overlægge, paa hvad Maade samtlige kongelige Fæstebønders og Huus- mænds Vilkaar paa Frederiksborg og Kronborg Amter kunde, saasnart muligt, forbedres ved den fordeelagtigste oekonomiske Indretning og ved, efter Omstændighederne, især hvor det kunde skee uden Afgang i de kongelige Indtægter, at forunde dem Ejendom." Kommissionen anvistes et aarligt Fond af 30,000 Rdlr. Dens Med- lemmer vare Amtmanden over de nævnte Amter, Ge- heimeraad Henrik Levesow, Rentekammerchefen, bemeldte Grev Chr. D. Fr. Reventlow, hans

Broder, Kammerherre Grev Joh. Ludv. Reventlow, Friherre til Brædetrolleborg, samt Godsejeren, Statsraad, og siden Rentekammerdeputeret, W. Aug. Hansen. Begyndelsen skede med den specielle Udskiftning mellem Mand og Mand, og efter halvfierde Mars Forløb vare de efter Planen besluttede Indretninger fuldbbragte paa 15 Gaarde, og man var saaledes istand til den 15 Aug 1788 at overlevere, til en Begyndelse, 15 Bønder Arve-Ejendomsfæster paa deres Gaarde. Dette skede ved en passende Højtidelighed paa Fredensborg Slot, hvorved tvende Taler holdtes, den ene af Provst Nehling, den anden af Grev Reventlow. Af den sidstnævntes Tale indeholde følgende Uinier et klart Bidnesbyrd om hans Sindelag imod Bonden, saavelsom om Kommissionens Virksomhed. "Troligen have vi, Kongens Mænd — saa talte den ædle Greve — søgt at efterkomme den os glade Befaling, ved hvilken Grunden lægges til mange Tusinders forøgede Bestand, og vi haabe, ved Guds Bistand, at vore Forslag, som Kongen har bifaldt, og vore Bestræbelser til det Besluttedes Iværksættelse vil krones mange Aarhundreder igjennem med rig Betsignelse; at disse Amters Bønder ikke alene skal tælles blandt de meest velhavende, men ogsaa blandt dem, som ved mere end nu almindelig Dplysning udmærke sig ved Dyd, gode Sæder og Gudsfrøgt. Jeg seer den lykkelige Tid imøde, i hvilken man ved Børnenes Underviisning i alle Skoler vil ansee Forstandens og Hjertets Dannelse for vigtigere end Udenadslæsning; den Tid, i hvilken

man vel i Skolen vil ansee Underviisningen i Religion for den vigtigste, men ikke for at betage Børnene Tiden til at erhverve den Kundskab, som de behøve til at blive nyttigere og lykkeligere Mennesker i deres Kald. Jeg seer den Tid imøde, i hvilken Udmærkerne ville ligne de velgjødende Toster, de sure Enge og Moser ville være forvandlede til fede Haardbunds-Enge, unyttigt Krat være bortryddet, nyttig Skov og Underkov omhyggelig fredet, alt skadeligt Band afgravet, alle Kampesteen brugte til varig Indhegning med Steengjærder; den Tid, i hvilken de udstiftede Bøndergaarde alle omgives med store, veldyrkede Kaal-, Urte-, Humle- og Frugthaver, med Pile og andre nyttige Træer; den Tid, i hvilken Kløver, Kartofler, nyttige Roers Dyrkning ikke mere vil være en Sjeldenhed, i hvilken Tjenestekarlen vil sætte sin Ære i at være den skrappeste Arbejder, og Bonden i at være den bedste Husbond; den Tid, i hvilken Bonde og Huusmand begge ville være fornøjede med deres Tilstand, ikke misunde hinanden, men som Venner, ved gjensidige Tjenester, befordre den ene den andens Fordeel; den Tid, i hvilken ingen Fattig vil blive uhjulpen, og ingen arbejdsføre Tiggere ville taales at omvante; den Tid, i hvilken Spinderoffen, Bæven og anden huuslig Bindstibelighed vil fylde alle nu ledige Vinterdage." Greven berørte derpaa den utrættelige Flid, det gode Overlæg, den udmærkede Virksomhed, hvormed vedkommende Landinspecteurer og flere havde arbejdet til Maalet, og sluttede med disse Ord: "Vi have alle, med samlede Kræfter, arbejdet frem til at

opfyldte Kongens Befaling, Kronprindsens, Bondens sandeste Talsmands, varmeste Dnske. Bønderne have med usædvanlig Flid og Mod indhegnet deres Lodder, opryddet Stene og Krat, og afgravet det stadelige Vand. Guds Belsignelse have vi sporet i alle Foretagender af Dyrighed og menige Mand, den ville vi og erkjende og tilbede os fremdeles, og han vil vist gjøre disse Bønder til et Exempel for Danmark, som af deres Brødre vil følges, og gjøre den i fordums Tid miskjendte Bondestand til et arbejdsomt, et lykkeligt, et hjækt Folk, af hvis Velstand alle andre Stænders vil tage deres Udspring, paa hvis Trofskab og Mod Kongen kan lide som paa det sikkerste Bærn."

Kommissionen fortsatte sin Virksomhed, og allerede i Løbet af Aaret 1790 var Udstiftningen overalt fuldført, og da ved samme Aars Udgang ogsaa Udflytningen var næsten tilendebragt, var denne gavnlige Sag foretaget med henved 350 Gaarde og over 300 Huse. I disse faa forløbne Aar vare 84,983 Favne Steengjærde opsatte, altsaa en Strækning af 21 Miles Længde. Dette vil være tilstrækkeligt til at vise, hvor betydeligt her var virket, ikke at tale om de gode Bygninger og vel anlagte Haver, der vare fremstaaede, Pile, Afte, og andre Træer, der vare plantede. 34 nye Skoler vare opbyggede; men derimod af 35 Kroer de 13 nedlagte. Den paa Amtene værende Skov, som indtog 36,000 Tdr. Land, blev Staten forbeholdt.

Kommissionens Virksomhed i de første Aar, indtil 1789, er beskrevet af dens Medlem, den ædle W.

A. Hansen, i en lille Bog, der hører til de Smaa-
skrifter, som en oplyst Bonde, der vil have en liden
Samling af Bøger om fædrelandske Sager og vigtige
Tildragelser, samt nyttige Anviisninger og Raad, ikke
bør savne.

Da i Foraaret 1798 intet stod tilbage af det, som
var paalagt Kommissionen at udføre, blev den hævet.
De gjorte Foranstaltninger og Forbedringer havde
kostet i alt 279,575 Rdl. 24 Sk. og aabenbart var
Grunden lagt til 1300 Gaardmands- og 2500 Huus-
mands-Familiers Belfærd og Lykke.

Efterhaanden bleve de samme Goder tildeelte Fæste-
bønderne paa de øvrige Kongen da tilhørende Godser,
saasom det Baadesgaardske Gods i Volland, der havde
806 Tdr. Hartkorn Bøndergods, samt flere Godser,
som vi nedenfor ville komme til at nævne, hvor Fæste-
bønder have faaet Arvefæstestodder.

Landbo-Kommissionens Oprettelse.

Medens der saaledes virkedes til Bedste for Fæstebøn-
derne paa de vigtige Staten tilhørende Jordegodser,
og Regjeringen ved saadanne Foranstaltninger, hvis
Hensigtsmæssighed efterhaanden viste sig ved mange
lykkeliggjorte Bønderfamiliers Landbrug, foregik Lan-
detsGodsejere med et lysende Exempel, kunde den ud-
strække sine Forbedringsplaner til det hele Land, og
paatænke Udarbejdelsen af en ny Lovgivning om Bon-

dens Pligter og Rettigheder, og hans Forhold til Godsejeren. Dette blev Rentekammer-Chefen Grev Neventlows Kalb. Da han i Juli Maaned 1786 havde en Sag at foredrage for Kronprindsen om hvorledes Godsejerne, som Skifteforvaltere i deres Fæstebønders Dodsboer, behandlede samme, yttrede han tilige Ønsket om at see en almindelig Forbedring i Bondens Standens Stilling. Han oplyste den unge Fyrste om alle Omstændighederne, og viste, at der vel ikke kunde være nogen tilstrækkelig Grund imod en Hovedforandring deri, men at store Vanstueligheder vilde møde for medelst de bestaaende Indretninger og rodfæstede Forordomme, samt Jorddrotternes Frygt for, at deres Ejendoms-Rettigheder skulde vorde krænkede, og at Udsørelsen vel derfor endnu kunde udsættes. Da Iode fra Kronprindsens Læber med en ædel Varme de Ord: "Jeg synes dog, at man i en saa vigtig Sag, hvorpaa Landets Vel beroer, ikke bør tabe nogen Dag." "Kan man ikke begynde at arbejde derpaa ligesaa godt i Morgen, som i Overmorgen?"*) Neventlow udbad sig kun nogle Dage, for at gjøre Kronprindsen et bestemt Forslag

*) Det er disse Ord, der i Frederik den Sjettes Historie uforglemmeligen skulle vidne om hans adle Aand og Hjertelag for Bonden, og som, med nogen Forandring og Forkortning, ere bleve til et Mundhæld, hvormed vi have inblebt dette lille Skrift. Nogle Bønder sige, naar de anvende det: sagde en stor Mand, hvilket er historisk rigtigere, efterdi Frederik dengang endnu var Kronprinds.

om Midlerne til at faae denne Sag udført. Da han meddeelte sin ligesindede Ven, Grev H. P. Berustorff denne Samtale, svarede denne ham, at han holdt dette Dieblif for et af de lykkeligste i sit Liv. "Jeg er kjender heri, sagde han, et Bink af Forsynet, som vaa-ger over Danmark. Da Kronprindsen er saa bestemt, saa tør vi haabe Alt."

Den Forestilling, som nu Reventlow forfattede, og som af Rentekammeret under 11te Juli 1786 overgaves til Kronprindsen, blev Grundvolden til de store, gjennemgribende Foranstaltninger til Bondens Bedste, som nu efterhaanden iværksattes. Den fandt nemlig Kronprindsens fuldkomne Bifald, og efter at Sagen da i kort Tid havde været Gjensland for nøjere Overvejelse, og var i Statsraadet igjennemgaaet, blev, efter det i Forestillingen gjorde Forslag, en Kommission, under 25 Aug. 1786, nedsat "for at undersøge og gjøre Forslag om adskillige Poster, betræffende Proprietærernes saavel som Fæstebøndernes indbyrdes Retligheder og Pligter i Danmark." Kommissionen bestod af nogle Medlemmer af Kollegierne, nogle Landmænd og nogle Jurister. Iblandt de Mænd, der især arbejdede med Nidkærhed for Sagens Fremme har, næst efter benævnte Grev Chr. D. Fr. Reventlow, daværende Justitsraad Christian Colbjørnsen erhvervet sig et uforglemmeligt Navn i den danske Histories Aarbøger. Denne Kommission, den saakaldte Landbokommission, blev det paalagt, "at see paa alt, hvad der kunde tjene til Forbedring af Bondestandens Vilkaar,

saavidt saadant kan skee uden at nogen af Jorddrotternes lovlige Ejendomsrettigheder derved indskrænkes, og uden at Jorddrotterne hindres i deres Gudsers lovlige Brug og Benyttelse." Det blev ogsaa befalet: at "da Gjenstandene for denne Kommissions Undersøggelser ere af særdeles Vigtighed for Undersaatterne, skulde alt, hvad i denne Sag blev affandlet, ved Trykken bekiendtgjøres; dog undtaget deraf saadant, som kunde angaae enkelte Personer udenfor Kommissionen."

De to Forordninger af 8 Juni 1787, som først udkom om Jordegodssejeres og Fæstebonders indbyrdes Rettigheder og Pligter.

Hvad Lovgivningen nu først kunde faae anordnet efter Landbokommissionens Overvejelser og Forestilling, var Udstædelsen af de to under 8 Juni 1787 udkomne Forordninger, den ene igjennem Kancelliet, den anden igjennem Rentekammeret. Den første bestemte de Rettigheder og Pligter, som bør have Sted imellem Jorddrotter og Fæstebønder i Danmark ved Fæstegaardes Til- og Fratrædelse m. v. I dens Indledning yttrede Kongen, at "han ansaae Landvæsenets Forfremmelse som den naturligste og varigste Kilde til Statens Velstand, og Haandhævelsen af de Rettigheder, som tilkom enhver af Undersaatterne efter sin Forfatning som den tryggeste Grundvold for den borgerlige Frihed og

Sikkerhed, og at disse Gjenstande, paa hvilke den offentlige Lyksalighed er bygget, ikke kunne andet end være vigtige for hans sømme og landsfaderlige Dnsfor-
 sorg." Forordningens 11 første Paragrapher bestemme de Forholdsregler, der skulle iagttages ved Fæstegaardes Til- og Fratrædelse i Henseende til Fæld, d. e. Mangel paa Bygning og Besætning. Jorddrotten eller Godsejeren skulde overlevere Gaarden med Bygninger, Besætning og Gaardsredskaber ved en ordentlig og lovlig Syns- og Taxations-Forretning, holden af to uvil-
 lige og erfarne Bønder af et fremmed Gods, som dertil af Herredsfogden udnævnes. Bemældte Forretning, som skulde indrettes efter en Forfkrift, der er vedhæftet Forordningen, skulde tjene ved Fæsterens Dødsfald, eller Fratrædelse, til Beviis paa den Tilstand, i hvilken han havde modtaget Gaarden; og var Forordningens Bud i denne Henseende ikke iagttaget, saa skulde Godsejeren være uberettiget til at kræve Fæld af Bonden eller hans Dødsbo, og ej heller kunne udsige ham paa den Grund, at Bygning og Besætning ikke var vedligeholdt, og det skulde ikke tjene Godsejeren til Undskyldning, om Bonden endog kunde være formaaet til at fraskrive sig sin Ret til at paastaae Gaarden overleveret ved Syn. Det samme gjaldt om Huse, som bleve fæstede paa Livstid. Naar Gaardens Bygninger vare brøstfældige ved en ny Fæsters Tiltrædelse, da maatte Erstatning for Manglerne ikke gives Fæsteren i Penge; men Jorddrotten selv besørge Forbedringerne fuldførte, og bevise samme ved Syns-

forretning. Godsejeren skulde overlevere Fæsteren fuldkommen Besætning til Gaarden af saamange dygtige Arbejdsheste, tilligemed Bogne, Plove, Harver og Sædeforn af alle Slags, som til Gaardens Sæd, Avlingens Drift og Hoveriet behøves. Dersom Besætningen er saa ringe, at Fæsteren ikke dermed kan bestride Hoveriet, skal han være fri for Hovarbejde indtil han bliver forsynet med fuld Besætning, og dersom den er saa ufuldkommen, at han ikke dermed kan forsvarligen drive sin egen Gaards Avling, skal han ogsaa være befriet for at svare Landgilde, indtil Husbonden forskaffer ham de til Gaardens Dyrkning nødvendige Arbejdsheste. Naar Fæsteren i sin Besiddelsestid enten har istandsat, eller af nyt opført saadanne Bygninger paa Gaarden, som ere nødvendige til dens Drift, bør Jordbrodden give ham eller hans Arvinger ved Fratrædelsen Erstatning derfor, hvori dog Værdien af de Materialier, som Husbonden beviisligen maatte have forstrakt ham til saadant Brug, bør komme til Afdrag.

Forordningens 12te, 13de og 14de Paragraph sitre Bonden for ikke at kunne uden Dom eller Forhandling til Tvinge og Forsvar, beskikket af Amtmanden, udsættes fra Fæstegaarden. Efter d. 15de § maatte Godsejeren i et Dødsbo, der behandles af ham selv som Skifteforvalter, ikke selv paakjende eller bedømme sine Fordringer, men Stedets almindelige Dommer skulde, uden videre Formalitet, indtræde i Skifteretten og bedømme saavel Forbringens Gyldighed i sig selv som dens Fortrinsret, og isøvrigt paasee, at den Af dødes

Efterlevende ikke fornærmes, omendstjøndt de selv af Ufyndighed kunde have efterladt at iagttage deres Ret. Endeligen foreskrev Forordningen i den 16de § om Bondens Hørlighed og Lydighed imod Jordbrodden, deels som Ørlighed paa de Steber, hvor Sagesaldsrettighed finder Sted, og deels som Husbonde, at Dommerne skulde ansee dem, der gjøre sig skyldige dertil, med passende alvorlig Straf i Forhold til Sagens Vigtighed og den større eller mindre Overhørlighedsgrad, hvorimod "den fra gammel Tid indførte og af en Deel Godsejere, eller deres Forvaltere, brugelige Omgangsmaade: paa egen Haand at lade Bønderne straffe med Træhesten, Halsjernet, det saakaldte Fængsel i Hullet, og deslige, skal aldeles være forbuden; og dersom nogen Husbonde herefter befindes at øve saadan Behandling imod sit Godses Bønder, skal han derfor ansees som om den var vederfaret en Fremmed."

Den anden af de benævnte Forordninger indeholdt de Bestemmelser, at dersom Godsejeren, formødelst nyttige Indretninger paa sit Gods til Agerdyrningens og Skovvæsenets Opkomst og Forfremmelse, fratager en Fæstebonde noget af Fæstegaardens Jorder og Ejendomme, da bør Bonden ikke alene nyde billig Affortning derfor i de Skatter, den Landgilde og det Hoveri, som svares af Gaarden, men og forholds- mæssig Tilbagebetaling af de ved Tiltrædelsen givne Indfæstningspenge; men det skal derhos ikke være tilladt uden Bondens Minde at stille ham ved noget af

det, som han har i Fæste og Brug, undtagen i visse Tilfælde og under dertil føjede Indskrænkninger, nemlig naar en heel By udskiftedes, for at gøres lige i Hartorn og Hoveri, saaledes som i Udskiftnings-Forordn. af 23de April 1781, § 20 omhandles, eller naar Jordbrodden fandt noget af Bondens fæstede Grund beqvem til Skovs Fredning og Opelskning, eller ansaae det for gavnligt, at tillægge Huusmændene noget af Byens Jorder til Brug; og selv i disse Tilfælde var det kun tilladt under flere forskellige i Forordningen benævnte Indskrænkninger. Dernæst befalede denne Forordning, at naar en Godsejer fandt det tjenligt at foranstalte Fæstegaarde udslyttede, maatte Besidderne ikke sætte sig derimod eller paa nogen Maade forhindre det; men de skulde tilligemed alle Godssets øvrige Bønder og Selvejere i den By, hvorfra Udslytningen skede, være pligtige til at bidrage til Materialernes Frembringelse, og til at tage Deel i det Arbejde, de selv kunde forrette, hvorimod Jordbrodden skulde selv tilvejebringe de til Udslytningen medgaaende Bygnings-Materialier og de nødvendige Haandværksfolks Arbejds løn.

Dette var det væsentlige Indhold af disse tvende Forordninger, og uagtet de ikke paabyde andet, end hvad ret og billigt er, og hvad der synes at burde følge af sig selv, saa indsees let deres Bigtighed i Henseende til at sikre Fæstebønder imod vilkaarlig Behandling, og den velgjørende Indflydelse, de maatte have paa Bondens Forfatning i det Hele, medens der

dog paa ingen Maade kan siges, at man var gaaet Godssejeren for nær. Men i begge disse Henseender var endnu det vigtigste ugjort. Saalænge Bonden var bunden til den Met, hvorpaa Fødselen havde hensat ham, savnebe han en af de væsentligste Betingelser for Menneskets naturlige Frihed, den nemlig, at kunne begive sig til og nedsætte sig paa det Sted, hvor han kunde haabe at have det bedst, hvor han med størst Fordeel for sig og Sine kunde anvende sin Tid og Flid; og saalænge Jordbrodden var pligtig til at stille Mandskabet til Krigstjenesten, havde han i det Herredomme over Bondens Person, som ifølge heraf var ham givet, endnu kun altfor megen Lejlighed til at øve Vilkaarlighed imod denne.

Stavnsbaandets Løsning.

Landbokommissionen havde allerede i sine første Møder antaget som en Grundregel, at Stavnsbaandets Løsning skulde iværksættes; men ved Overvejelser om Maaden hvorpaa, og Tiden naar Friheden skulde begynde, maatte havees for Dje, hvorledes de Landmilitsevæsenets Indretninger, igjennem hvilke Bondens Ufrihed havde indsnaget sig, indtil Stavnsbaandet Tid efter anden havde knyttet sig saa haardt, at Bondestandens Mandkjon ansaaes som Ting, der tilhørte Godserne og fulgte med disse i Kjøb og Salg paa samme Maade som dengang, da Bornebretten fandt

Sted, kunde forandres saaledes, at Grundregelen blev fulgt. Der opstod altsaa herom Forhandlinger med Generalitetet. Dette Kollegium antog, at Stavnsbaandets Ophævelse, Soldaternes Udtagelse efter Folkemængden, og en foreslaaet Forkortelse af Tjenestetiden til 8 Aar vilde have de farligste Følger for det Almindelige. Det formeente, at Sikkerheden for den militære Tjenestes Bedligholdelse vilde bortfalde. Gods-ejerne — forsikrede Generalitetet — vare ofte ved militær Eksekution blevne tilholdte at skaffe Mandskab, og naar dette ikke paa anden Maade havde været dem muligt, havde de endog ved Hvervning eller Erstatning i Penge maattet opfylde deres Forpligtelse, og Gjengjældelsen for denne Byrde bestod just i Rettighed til at holde det unge Mandskab samlet under en nøje Opsigt til Landets Forsvar. Ogsaa fra Godsejernes Side mødte Erindringer imod det, der tilsigtedes til Bondens Lær. Men Landbokommissionen, og fremfor alle dens Medlem Grev Reventlow, arbejdede med utrættelig Nidkærhed til det store Formaaels Fremme, og indgif omsider med en Forestilling, hvori den belyste Vigtigheden af at "Ufrihedens Bygning nedbrødes i dens Grundvold." Efterat nogen Tid var hengaaet med Overvejelser og Forberedelser, udkom omsider Forordningen af 20 Juni 1788 angaaende Stavnsbaandets Løsning.

Forordningens Indledning giver et af de herligste Bidnesbyrd om den Aand, der bestaaede Regjeringen. "Da Bondestanden indbefatter den talrigste Deel af

Landets Indbyggere, og Statens Styrke, saavel i Hensigt til Forsvarsvæsenet som den almindelige Velstand, fornemmeligen beroer paa denne betydelige Næringsstands Bindfibelighed, Mod og Fædrenelandskærlighed, saa kunde Kongen ikke gjøre et for ham selv fjærrere og for det Almindelige gavnligere Brug af sin kongelige Myndighed, end at anvende samme til at opmuntre disse borgerlige Dyder, ved omhyggeligen at beskjerme, og med Kraft haandhæve Undersaatterne af Bondestanden i deres Rettigheder, især den personlige Frihed — og som ikke mindre tilkommer denne end de øvrige Stænder. — Og da det er befundet, at Stavnsbaandet, som hæfter Bønderne til det Gods, paa hvilket de have fyldt det 4de Aar, har sin Grund i den Indretning ved Landmilitiisen, at Jorddrotterne have været pligtige til at fremstille det til Krigshærens Bedligeholdelse fornødne Mandskab, i Forhold til deres Ejendommens matriculerede Hartorn, saa fritages Jordegods-Ejerne fra at levere Folk til Krigstjenesten, hvilken skal fordres umiddelbar som en almindelig Pligt imod Konge og Fædreneland; og paa det denne maa kunne opfyldes med desto større Lyst, skulle de af Landalmuen udfrevne Soldater være forundte saadanne Fordele, som ej alene kan holde dem skadesløse for de med Krigsstanden forbundne Byrder, men endog være en passende Belønning for deres Tjeneste.”

Men for at afværge farlige Virkninger af en altfor uforberedet Fremgangsmaade i denne vigtige Sag, udtrævede Forsigtighed, at Stavnsbaandet ikke

løsnedes paa een Gang, men lidt efter lidt, paa det at haade Godsejerne kunde have Lejlighed til at gjøre saadanne Indretninger, som passede sig til den Stilling, i hvilken de vilde komme til at staae, i Forhold til Bønderne, og disse tillige gives Lejlighed til at lære at kjende deres nye Rettigheder, og at gjøre en nyttig Anvendelse deraf for dem selv og det Almindelige. Forordningen bestemte derfor, at Stavnssaandet skulde fra 1ste Januar 1800 være aldeles ophævet; men imidlertid skulde fra Anordningens Bekjendtgjørelse alle de, som havde opnaaet en saadan Alder, at de ikke kunde antages til Krigstjeneste, strax gives Frihedspasser og være berettigede til at opholde sig paa hvad Sted i Landet, de lystede. Denne Ret skulde ogsaa tilkomme dem, der havde udtjent og faaet Afsked fra Krigstjenesten. Ligesaa indeholdt Forordningen flere Bestemmelser for Forberedelsesaarene indtil d. 1ste Januar 1800. De Forordninger, som havde medført og stærkere knyttet Stavnssaandet, bleve, tilligemed det, ophævede, og det anordnedes, at Regjeringen selv ved sine Embedsmænd udtog Folket til Krigstjenesten, der blev en den danske Bondestand paahvilende personlig Pligt til Landets Forsvar. Iøvrigt erklærede Kongen "paa det høitideligste og ved sit kongelige Ord" at den Frihed, som saaledes var tilfagt Bondestanden i Danmark, skulde "stedse være uigjenskaldelig, og paa ingen Maade kunne svæffes eller indskrænkes."

At en i saa mange Forhold indgribende og for

hele Landets Vel saa vigtig Forordning, maa indeholde mange og nøjsagtige Bestemmelser, forstaaer sig af sig selv. Vi have her ene kunnet paaapege dens Hoved=Indhold, samt de Grundsætninger, Lovgiveren fulgte. Men det maa erkjendes af enhver, og det skal mindes saalænge Danmark staaer, at det var denne Forordning, som sønderbrød Bondens Trælleaag; at det var ved den, at Bonden indtraadte i den frie Mands borgerlige Rettigheder.

Nogle for Bondens Naadighed over hans Dvæg- og Kornavl skadelige og indskrænkende Love ophæves.

Under den mægtige Indflydelse, Herremanden og Adelen overhovedet havde i ældre Tider havt, og vidst at benytte til at skaffe sig Forrettigheder for de øvrige Landboere, var det i Tidernes Løb blevet en udelukkende Ret for Herremænd og Kjøbstedboere at staldføre Orne. Denne Rettighed var i Jylland især bleven af megen Vigtighed; fremdeles var Udførselen af Græsørne og ungt Dvæg bleven i Aaret 1747 forbudt, paa Grund af en den Gang herskende almindelig Dvægssygdom. Skjøndt Aarsagen til dette Forbud kun havde været periodisk, vedblev det dog at være gjældende. Disse og flere Baand paa Dvægghandelen, saasom at Slagterne ikke maatte rejse om i Landet og

opkjøbe Dvæg stykkeviis hos Bonden, da det kun var dem tilladt at kjøbe paa Areltorv, eller hos Sædegaards-Ejere, havde de naturlige flette Følger for Bonden, at han for Spotpriis maatte overlade Herremanden det Dvæg, han havde at sælge. Og saa disse Baand havde Kronprindsen den Glæde at kunne løse. I Forordningen af 11 Juni 1788 er det en Hovedsætning: at Alle og Enhver maa fede eller fodre sine Orne, som sit andet Dvæg, paa Græs eller paa Stald, saaledes som han dertil har Wyne og Lestlighed, og lade det uddrive naar han vil. Dernæst blev Udførselstolden nedsat. Denne fik siden ved Frdg. 12 Jan. 1827 yderligere Nedsættelse og blev, i Henseende til Udførsel til Hertugdømmene, aldeles hævet.

En anden Forordning fra samme Tid, den om Kornhandels-Friheden, udstædt under 6 Juni 1788, angik vel ikke Bonden umiddelbart, men blev ham vigtig og velgjørende. Endnu bør her erindres Plaf. 22 Martis 1793, 11 August 1797, 22 Juni 1808, 25 Juli 1815.

Ramp mod endeel Godsejeres Fordomme og Uvillie.

Vi have viist de store Fordele i Bondens Tilstand, der i saa faa Aar vare vundne; vi have udhævet de vigtige Forandringer i Landvæsenet, der fra den Tid, da Frederik den Sjette, i sin kongelige Faders svage Tilstand, traadte til Statens Røer, vare anord-

nede, og vi have bemærket den Omhyggelighed, der, under oplyste, nidkjære og retsindige Fædrelands-Ben-ners forenede Bestræbelser, var anvendt for at Jord-drotternes Ejendoms-Rettigheder ikke skulde fræktes.

”Aldrig har nogen Lovgivning i Europa været tilbe-redt med saa megen Varsomhed, som den, der grunder sig paa Landbokommissionens Forhandlinger. Aldrig har nogen Bestemmelse af Borgeres indbyrdes Rettig-heder været underkastet omhyggeligere Grandfskning og og modnere Overvejelse, aldrig nogen Lov været gi-ven større Grad af Publicitet. Kommissionen har an-ført Grunde for ethvert Ord i sine Forestillinger. Disse ere ikke alene blevne undersøgte af Kollegierne, igjen-nemtænkte af Statsraadet, og vejede af Kongen; men Gjenstanden for Raadslagningerne, der indeholdes i Kommissorio, har været offentlig bekendtgjort, til Ef-terretning for enhver Mand, som havde Vyne og Billie til at sige sin Mening derom, forinden Sagen blev afgjort. Dette havde den Virkning, at baade oplyste og uoplyste, partiske og upartiske Skribenter have ladet trykke enten deres Tanker, eller det, som de vilde skulde ansees derfor, saa at der, da Anord-ningerne bleve udstædte, var hørt alt hvad der kunde siges, med eller uden Grund, for og imod det, som nu ved Regentens Bud er blevet til Lov.”

Med disse Ord har en af de Mænd, der havde havt virksom Deel i Forhandlingerne, Christian Colbjørnsen, givet en sandru Oversigt over den alsidige Overvejelse og Prøvelse, der havde foregaaet Forordningernes Udstædelse.

Høj Jubel løb over hele Landet ved den for Bondestanden vundne Sejrer over Stavnbaandets og Ufrihedens Forsvarere; og velgrundet var Anledningen til denne Jubel; thi den Sag, som her havde vundet, var Menneffelighedens, Dplysningens, frisindede Anskuellers. Men hvor herkende de modsatte Anskueller havde været, endog i den nærmeste Fortid for 1784, derom maa et Par Exempler vidne, hentede fra tvende af den Tids Stormænd; da den ædle Desder, en varm Talsmand for Bondesagen fra det Struenseeske Ministeriums Dage, siden blev fjernet, og aflagde sit Afskeds-Besøg hos Statsministeren, Rancelliets Præsident Schack Rathlow, tillod denne sig at sige ham reent ud: at han havde været en farlig Mand for Danmark. Og at Dve Høegh-Guldberg, der efter Struensees Fald fik den største Indskyldelse paa Statens Styrelse, nærede de samme Anskueller, er bekjendt af hans egne Ord i et fortroligt Vennebrev, hvori læses*): at "den kritiske Materie om Bondens Trældom maatte varsomt berøres", at "hans Aag ikke kunde affastes uden at Staten i alle sine Grundvolde maatte bæve." At et heelt Regjerings-Kollegium, Generalitetet, endnu senere betragtede Sagen fra samme Synspunkt, have vi ovenfor viist.

Det var altsaa en Kamp imod rodfæstede Fordomme, og indbildte Rettigheder, som patriotiske Skribenter, som en oplyst Regjering, med den elskede Kron-

*) Submiana S. 348 og 352.

prinds i Spidsen, havde havt at bestaae. Vi skulle nu vise, hvor standhaftig den ædle unge Fyrste bestod ved et Forsøg paa at bevirke de givne Forordningers Tilbagekaldelse.

Det havde ikke været at vente, at alle Godsejeres Anskuelse over de Hovedforandringer, der i Bondens Stilling anordnedes, skulde stemme overeens med Landbokommissionens af Kronprindsen bifaldte, og af Almeenaanden loyprisede Grundsætninger. Mange af disse Godsejere bør antages at have handlet af Overbeviisning; Frygt for Folger, som de fra Fordømmes og Baners Synspunkter forestillede sig at kunne være farlige, gjorde dem ængstelige; men hos Andre var vistnok Egennytte i Spillet.

Saadanne Misforståedes Klager yttredes vel og hørt en Tidlang kun i Stilhed, indtil man troede, at have fundet et passende Tidspunkt til at lade dem udbryde.

I de festlige Dage, da Kronprindsens Formæling fejredes, fremstillede sig for ham paa Lovisenlund, paa endeel jydsk Godsejeres Begne, to af dem valgte Mænd af deres Klasse, nemlig Kammerherrerne v. Beenfeldt til Serriglevgaard, og C. J. Tonne v. Lüttichau til Aafer, hvilke, efter at have overbragt Lykønskninger i Anledning af den høje Formæling, overgave Kronprindsen et med 103 jydsk Godsejeres Navne undertegnet saakaldt Tillidsbrev, hvori de klagede over at de udfomne Lovgivninger frænkede dem i deres Rettigheder. De overgave og et lige

Skript paa tydsk til Kronprindsens Svigerfader, Landgreve Carl af Hessen, hvis formaaende Understøttelse for Sagen de udbade sig. I den Beretning, v. Beenfeldt efter sin Hjemkomst gav samtlige Udsendere, ved et Circulair, dateret d. 26 Aug. 1790, og som han siden udgav i Trykken, om den med Kronprindsen havte Samtale, har man et af de ypperste offentlige Beviser paa denne Fyrstes Vennessind imod Bonden, medens den til samme Tid vidner, at Retsfærdighedens Fordringer ingensinde tabtes ham af Dje. Vi ville anføre Prindsens Ord, overbeviiste om, at ingen vil læse dem uden at gjentjende ham, aldeles saaledes, som han sit hele Liv igjennem viiste sig, af den velvilligste, men derhos faste Karakter; med modent og sindigt Overlæg, med bestemt og forstandig Tale.

Da Prindsen modtog "Tillidskristet" forsikrede han, "at han ikke vilde andet end at Enhver skulde blive beskyttet i sine Rettigheder, da hans inderlige Ønske var, at gjøre alle Rigets Undersaatter saa lykkelige som mueligt, og at Enhver vilde have denne Tillid til ham." Derpaa spurgte han, hvorom Skriptet handlede. De Udsendte svarede: at det var et Tillidskrist, hvori, paa alle Fordegodssejeres Vegne, underdanigst blev forestillet, hvorledes endeel af de ny Anordninger i Landvæsenet vare upassende for Landets Forsatning, og trykkende for Fordegodssejerne, og de Rettigheder, dem tilkom, saavel efter deres stadfæstede Privilegier, som efter Landets hidtil gjældende Love, der nu, ved anderledes at blive fortolkede end tilforn, mistede sin forrige Storhed.

Prindsen svarede derpaa: "hvad der engang er befalet ved en kongelig Anordning, kan ikke forandres."

De Deputerede forestillede: at Godsejerne vare forvissede om, at Hans Kongelige Højhed var altfor naadig til, naar en Forordning, som undertiden kunde være bragt i Forslag af en Mand, der var ukyndig om de lokale Omstændigheder i Tingene, hvorom han talede, var trykkende og upassende med Landets Forfatning, da at ville anderledes, end at jo en saadan Forordning burde og kunde forandres. De tilføje, at Monarkens og Hans Kongelige Højheds egen Interesse verserede derunder, og at det var deres Udsenders Billie, at de i dyb Devotion skulde forestille, at nogle Stykker af de ny Forordninger foraarsagede en almindelig Forstyrrelse i Tingenes Gang, og næsten Oprør paa de fleste Steder i Landet.

Kronprindsen sagde: "Jeg vil, at Folket skal være fri, men ingen Proprietair skal fornærmes i sine Rettigheder. Men der er jo Forskjel paa for Bonden at være fri, og at gøre hvad han vil, hvilket ingen lunde var Hensigten." Han anførte et Exempel, at de jo havde seet, at Greve Godske Moltkes Bønder i Fyen vare blevne straffede, og deres Binkelskriver med. Han befalede dem dernæst: at de skulde sige alle deres Udsendere, at naar han blev vaer, at Bønderne bleve overhørige eller anklagede deres Husbønder uden Grund, skulde de blive alvorligen straffede, og de med, som skreve for dem, samt at Enhver ifkun skulde mælde sig derom ved Kollegierne."

. De svarede derpaa, at Udskillige havde Veflighed at troe, at Ting, som bleve indberettede og ansøgte ved Kollegierne, og som ofte kom tilbage med det Svar enten: herved er intet at gjøre, eller: at Kollegierne ikke understode sig at forestille det, aldrig bleve lagte Hans kongelige Højhed for Dine. Prindsen befalede dem da, at sigte Enhver, "at naar Kollegierne ikke gjorde dem Ret, kunde de frit henvende sig til ham, da han saa vilde tale Sagen for Kongen, og at han vidste, at det var Kongens Villie, at Enhver uden Persons Anseelse skulde nyde Ret."

Det saakaldte Tillidskrift vakte megen Opmærksomhed rundt om i Landet, og mange Afskrifter toges baade af den tydske og af den danske Text. Christian Colbjørnsen tog til Orde, i et Skrift under Titel: "Betragtninger i Anledning af endeel tydske Jorddrotters Klage — — helligede den oplyste Menneffelighed, den borgerlige Frihed, og det danske Folk." Han optog i dette Skrift Klagen, eller "Tillidskriftet", med samtlige 103 understrevne Navne; igjennemgif Klagepunkterne, og viste med patriotisk Barme at de vare ugrundede, og at Tillidskriftet "bar Præg af dristig Ringeaagtelse for Ret og Sandhed, klagede over de retfærdigste af alle Lovgivelser, — søgte at undergrave den borgerlige Frihed, — bluedes ikke ved at bestynde Kongens Raad for Uredelighed, og at before hans Undersaatter af Bondestanden som Dyrerere."

Hvorledes der i Anledning af dette Skrift opstod en alvorlig Sag imellem den for Bondestandens Fri-

hed og Belfærd saa varme Christian Colbjørnsen, og den i Jilsind og af blind Egennytte handlende Lüttichau, hvorledes en Undersøgelses-Kommission blev befaleet, angaaende de paa "Tillidskriften" tegnede Navne, af hvilke nogle vare tegnede uden Bedkommendes Vidende og Samtykke, hvilket befandt at være gjort af v. Beenfeldt, og hvorfor ham blev paalagt at betale en Mulkt af 1000 Rdlr. — hvorledes v. Lüttichaus Forhold paadrog ham at Kammerherrenøglen blev ham fratagen, og at han, i Sagen med Colbjørnsen, maatte ved en Højesterets-Dom af 1 Apr. 1791 see sine ærenærgaaende Ord mortificerede, og "for hans skammelige og lovstridige Forhold" blev dømt til at bøde 1000 Rdlr., samt betale Sagens Omkostninger og Bøder til Justitskassen — ligesom og at han siden forlod Riget, og bøde udenlands — alt dette bliver her blot berørt; fordi det egentligen er udenfor vor Opgaves Grændser. Men det hører til Bondesagens Historie, og det viser, hvorledes Kronprinds Frederik allerede i tidlig Alder maatte prøve, hvad der fulgte ham paa hans hele Bane, maatte see ædel Glæde over velgjørende og heldbringende Foranstaltninger, formørket af Sorger over Misforstand og Brangvillie. Saaledes maatte her Enkeltes ugrundede Misfornøjelse og Handlinger, som ikke kunde oversees, nødsage den milde Regent til alvorligt Forhold og medføre Domstolenes Straf og forskyldt Uheld over dem, som øvede Fornærmelser. Men Eftertiden skal lære af denne Strid, at det ikke blot var

et kjærligt Hjertes vennefulde Sindelag imod Bonden, som gav Frederik Navn af Bondens Ven, at det var den uroffelige frostige Billie, hvormed han satte igjennem, hvad Ret var, hvad der var Landets Gavn, som gjorde ham udsødelig fortjent til saadant Hædersnavn.

Fortsat Forsorg for Fæstebøndernes Vel.

1) Gaardsfæstere sikres Fæste for Livstid.

Gaardsfæste for Livstid synes først at være kommet i Brug i Christian d. 3dies Tid. Christian d. 5tes Lov forudsætter ingen anden Overdragelsesmaade af en Bondegaard, der ikke af Eieren selv bruges, end ved Fæste paa Fæsterens og hans Hustrues Livstid. Men da Loven ikke indeholdt et udtrykkeligt Forbud mod Bortlejlse eller Bortforpagtning af en Gaard paa kortere Tid, og Bortlejlse eller Bortforpagtning paa eet eller flere Aar blev ikke ualmindelig, især i Omegnen af Kjøbenhavn, og paa andre Steder, hvor Folk udenfor Bondestanden tilkjøbte sig enkelte Bøndergaarde, udstædtes under 19 Marts 1790 en Forordning, som authentiff forklarede Loven i denne Henseende saaledes, at alle Fæstebreve paa Bøndergaarde, som løde paa visse Aar eller paa Opsigelse, vare ulovlige, og derfor anordnede, at alle hidtil udgivne Fæstebreve, hvad enten de løde paa visse Aar eller paa Opsigelse, dog skulde gælde for Bondens og hans Hustrues Livstid, saa-

længe hun er Enke, og de begge efterkomme deres Fæsteligter.

2) Bestemt Høveries Indførelse.

Menneftenes Lod i Livet, deres Formue og Kaar ere blevne meget forffjellig uddeelte. Dette gjælder ligesaavel for Kjøbstedboere, som for Landboere. Lige= som nogle af hine selv eje deres Bopæle, men andre, som ikke have Ejendom eller Lejlighed og Vorne til at erhverve sig Selveje, maa søge Boliger til Leje, saaledes finder det Samme Sted paa Landet. Her er Fæstebonden i det Bæsentlige i en lignende Stilling med Kjøbstedmanden, der boer til Leje. Bistnok maa man ikke oversee, at der er nogen Forskjel i Leje af Kjøbstedhuus og Fæste af Bondegaard, fornemmelig fra to Synspunkter, nemlig Besiddelsens Varighed, og Lejens eller Afgiftens Bestaaffenhed og Erlæggelses= maade. Thi for at ikke Bondefamilier skulle, i Henseende til Bopæle og Avlsbrug, være udsatte for ide= lige og usikre Forandringer og Flytninger, har Lovgi= veren gjort Fæste livsvarigt, baade for Bonden og hans Hustru, om hun bliver Enke; og hvad Lejen eller Afgiften angaaer, da bestaaer den i Kjøbstaden saare fjelden i andet end i den Pengesum, eller den Huusleje, hvorom Ejer og Lejer forenes, efter Lejlig= hedens Bestaaffenhed; hvorimod den Leje eller Afgift, som Bonden maa give Ejeren, almindeligviis en Gods= ejer, begynder med en Indfæstnings= Sum engang for alle, og dernæst vorder ydet aarligen, og bestaaer

deels i Penge, eller den Slags Varer, Agerbruget giver, som kaldes Landgilde eller Landgildepenge, deels i Kjørster og Arbejde, som kaldes Hoveri. Al Leje bør være bestemt, og Kontrakten, eller for Fæsteren Fæstebrevet, bør indeholde Bestemmelserne.

I ældre Tider, da Penge og Penge=Omsætninger vare mindre almindelige end i vore Dage, var Ydelse af Hoveri mindre sølelig end Penge=Afgift; men under Kulturens Fremskridt og i bedre Tider, naar Penge=Erhvervelse er lettere, og naar den Tid, som for Fæstebonden medgaaer til Natural=Hoveri, er, til hans eget Gavn og til hans Agerbrugs bedste Drift, bleven ham selv vigtig, da kan han med Fornøjelse og fri Villie ønske den forandret til Penge=Afgift.

Disse ere de rigtige og naturlige Grundsætninger, der ved Betragtning og Bedømmelse af Hoveriet bør følges. Ejerens og Fæsterens gjensidige Rettigheder maae ej krænkes, og fri Villie, Overenskomst fra begge Sider finde Sted. Derfor seer man og endnu i vore Dage Hoveribønder, som ikke ønske deres bestemte Hoveri ophævet, da det efter Egnenes Bestaafenhed, Beliggenhed og øvrige Omstændigheder er dem lettere at yde Arbejde, end om de skulde skaffe Penge tilveje til Erstatning for Jordbrodden.

Vi afholde os her fra at fortælle Hoverivæsenets Historie indtil Aaret 1784, og hvorledes det paa mange Godser var forvandlet til fast Pengesum, hvorom ovenfor noget er anført. Spørges der, hvorledes

Fæstebondens Stilling var i Henseende til Hoveriet i Aaret 1784, da bliver Svaret: den var i Almindelighed beklagelig og høist byrdefuld, fornemmelig fordi Hoveriet var ubestemt, og fordi dette især gav en egennyttig og haard Godsejer eller hans Forvalter Anledning til i Fordringer og Tilsigelser at overskride Billighed, samt i Brugen af sin Magt at vise tyrannisk Udfærd imod de hoveripligtige Undergivne. Man har havt i Sjælland Exempler paa at en Bonde ofte i 8 til 14 Dage kun i nogle faa Timer om Natten kunde være i sit Hjem, men ellers var paa Hovarbejde til Herregaardens Drift. Hovbondens Arbejde benyttedes desuden til Tørvestjær, Brændehugst, Hakkelfestjæring, Kjørfler til Kjøbstaden osv. Hans egen Gaards Drift, hans Jorders Behandling, Dyrkning og Indhøstning maatte lide ved hans Fraværelse, ved at Heste og Bogne udslæbedes og opslidtes, ved at gunstige Vejrforhold bleve brugte for Herregaarden og gik tabte for Bondegaarden. Saaledes gjorde det ubestemte Hoveri Bonden under et strengt Herskab i mange Maader til en sand Træl. Havde man endda Exempler paa, at Hoveribonden, hellere end at betale Hoveripenge, vilde yde sit Arbejde in natura, saa forklares dette deels deraf, at Tidsomstændigheder, lokale Forhold, Korn- og andre Varers Priser, og Affætnings Vanskeligheder, Uheld &c. &c. kunde gjøre ham rede Penges Tilvejebringelse vanskeligere, samt at, hvor Hoveriet var ubestemt, der blev en Forening om den Pengeydelse som skulde erstatte det, ikke let at

tilvejebringe, deels ogsaa deraf, at mange Godsejere, som vi ovenfor have bemærket, vare gode, retsskafne, kloge og veltænkende, og at under saadanne ogsaa Hoveriet var taaleligt og overkommeligt.

For Bondens Ven, for en ædel Regent maatte det være af højeste Vigtighed, at hine Byrder bleve saavidt muligt lettede. Regjeringen gif ud fra de Grundsætninger, at intet ubestemt Hoveri maatte finde Sted, og at man maatte søge at faae mindelige Foreninger imellem Godsejere og Fæstere bragte i Stand. Til dette Djemeds Opnaaelse virkede Landbokommisjonen af 1786, og især dens virksomme Medlem Nesventlow, med ufortrøden Nidfærhed.

En Forordning af 25 Marts 1791 blev først udstædt, angaaende god Ordens Haandhævelse ved Hoveriet paa Jordegodserne i Danmark. Denne Forordning beskjermede paa den ene Side Bondestanden imod al Slags Forurettelse, hvortil Hoveriet kunde give Anledning, og sørge for at gjøre denne Byrde saalidet trykkende for Bonden, som muligt; men haandhævede paa den anden Side Jordegodsejerne og deres Betjente i den Anseelse og Myndighed, som var dem nødvendig. Grundbestemmelserne i Forordningens 12 første Paragrapher ere: at Bonden skal forrette Arbejdet efter sin bedste Vorne, og med sine Tjenestefolk være hørig og lydlig mod Jorddroten og den, han betroer Tilsynet med eller Bestyrelsen af Arbejdet; at Bonderne skulle tilsiges Aftenen før de have at møde, samt dem, saavidt muligt, tilkjendegives, hvad Arbejde der

skal forrettes, paa det at de kunne belave sig dertil og være forsynede med de til Arbejdet brugelige Redskaber; men at det Hoveri, som er af saadan Beskaffenhed, at Jorddrotten ikke kan forudsee, naar det behøves, saasom Høets Redning ved hastig paakommende Oversvømmelse, eller, paa de Steder, hvor Tanggærder bruges, Tangens Bjergning fra Søen, naar den af samme er opkastet, og hvad mere af lige Beskaffenhed der maatte forefalde og ej taale Ophold, maa kunne tilsiges strax, naar det er fornødent; at Bønderne og deres Tjenestefolk skulle nyde god Begjævnelse; at Bonden ved det Slags Arbejde, som er bestemt ved Maal og Andeel, maa have Frihed til at gaae hjem, naar han dermed er færdig; i andet Tilfælde skal han arbejde ti Timer, om Dagens Længde det tillader, men ellers fra Solens Opgang til dens Nedgang. Endvidere bestemtes, at Sogsmaal skulde behandles og paadømmes som Politisag, paa den Maade, som i en anden Forordning af samme Dato, om Politivæsenet paa Landet i Danmark, var fastsat.

Derefter udstædtes en kongelig Plakat af 24 Juni 1791, hvorved saavel Jorddrotterne, som de hoverigjørende Bønder i Danmark indbydes til frivillige Foreninger om bestemt Hoveri, efter den Grundfætning, at Jorddrotterne betryggedes for ikke at faae mindre Arbejde af Bønderne behørigen forrettet, end der udfordredes til deres Hovedgaardes Drift, naar Arbejdet blev vel bestyret, og at Bønderne ikke derved paalagdes mere, end hvad de til 1790 Aars Be-

gymbelse havde forrettet, iffe heller mere, end at de tillige kunde overkomme at dyrke tilbørligen deres Fæstegaarde, samt at udrede de dem paaliggende Skatter og Afgifter. Men forsaavidt mindelige Foreninger iffe kunde træffes, befalede Godsejerne at give Oplysninger, efter et foreskrevet Schema, om det til deres Hovedgaardes Drift nødvendige Hoveri. De saaledes modtagne nøjagtige og paalidelige Efterretninger bleve overgivne til tvende i den Hensigt anordnede Hoverikommissioner, den ene for Østifterne, den anden for Jylland, hvilke, hvor Sagen iffe i Mindelighed blev afgjort, skulde ved deres Kjendelser fastsætte et bestemt Hoveri. Om disse Kommissioners Udnævnelse blev en offentlig Bekjendtgørelse ved Plakat af 5 Jan. 1795 udstædt; og den Kommissarierne givne Instruction af samme Datum blev ogsaa ved Trykken bekjendtgjort.

Da Hoveriet ved disse Foranstaltninger var bestemt for hvert enkelt Gods, fandtes det at være Tiden til ved en almindelig Lov at anordne, hvad der endnu maatte mangle i Hoveriets fuldkomne Bestemmelse, da og for Fremtiden, og derom udgif Forordningen af 6 Dec. 1799, som i 32 Artikler indeholder Hovedreglerne for Hoveriet. Denne Forordnings væsentlige Indhold var, at Hoveriet skal være og herefter forblive nøjagtig bestemt, saa at et ubestemt Hoveri aldrig igjen maa indføres eller forrettes; at ved enhver Bondes originale Fæstebrev skal hæftes en rigtig Fortegnelse over alt det Hoveri, som Fæsteren er

pligtig at forrette, og Husbonden desuden skal meddele enhver Byes hoverigjørende Bønder en rigtig Afskrift af Hoveriforeningen eller den af Hoverikommissarierne affagte Kjendelse; at Hoveriet ikke uden Rentekammerets Tilladelse maa forsøges over det Quantum af Arbejde, hvortil samme ved Foreningen eller Kjendelsen var fastsat; at Hoveriet til samme Hovedgaard skal fordeles retfærdigen, saa at ikke enkelt Mand fremfor hans Medtjener derved bebyrdes, og at derfor Nøjespænd- og Gangdages Hoveri skal forrettes efter rigtig Dmgang imellem de Hoverigjørende, nojagtige Protokoller holdes derover, og disse være aabne til Eftersyn for enhver Bønde, som forlanger det; at der ej maae fordres halve eller fjerdedeels Hoveridage, men ifkun fulde og hele Dage osv. — at Husbonden ved Hoveriets Affordring bør iagttage Billighed, saa at Bønden ved sammes Ydelse ikke hindres i sin egen Jordb Dyrkning eller udsættes for ufornodent Tab eller Skade; derimod maa Bønden uvægerligen forrette det Hovarbejde, som Husbonden eller den Forpagter, hvem Retlighed til samme er overdragen, befaler, og gjøre det ham paaliggende Arbejde forsvarligen. Saa skal han og være ubefojet til at modsætte sig de Forandringer i Hoveriet, som maatte være en Følge af en forbedret Kultur, naar og forsaavidt hans Hovarbejde ikke derved forsøges.

Saaledes var bestemt Hoveri indført i hele Danmark, og et af Fæstebondens største Dunder tilintetgjort. Djensynligen havde det været Regjeringens

Ønske, at see alt Naturalhøveri affkaffet, og en passende Pengegodtgjørelse derimod indført. Men de Bønderstigeligheder, som her viste sig, saavel med Hensyn til Jorddrotternes Ejendomsret, som til Bøndernes Omstændigheder, lode sig dengang ikke høre.

Ligesom Kong Frederik den Sjette i sin Virksomheds tidlige Dage virkede som Bondens Ven især ved sin Omfarg for Fæstebonden, saaledes gav han i sine Oldingsaar nye Vidnesbyrd om sin Omhu i denne Henseende.

Halvserde Parti var henrundet, siden Høveris Forordningen af 6 Dec. 1799 udkom, og de deri vedtagne Grundsætninger vare i det Tidsløb blevne iagttagne. Da fandt de raadgivende Provindsialstænders første Indkaldelse Sted, i Koeskilde 1835, og i Viborg Aaret derpaa, og nu kom Undersøgelser om hvad der kunde gjøres til Bondens Lettelse i Høveriet paa ny under Forhandling. Stænderdeputeret Drewsen fremkom nemlig for Forsamlingen i Koeskilde med et Forslag om Midlerne til Høveriets Aflysning, og et lignende Forslag blev for Forsamlingen i Viborg indbragt af den sybste Stænderdeputerede, Møller Knudstrup. Ligeledes bleve mange Andragender fra høverigjørende Bønder indgivne, med Ønsker om Høverifrihed, saasom fra 44 Godser i Jylland. Sagen blev af Stænderne undersøgt og overvejet. Tillige vare enkelte af Landets Egnes uforstandige Almuer med uklare Begreber om Sagen, blevne vildebede til at søge sig

frie for lovlig indgaaede eller ved lovlige Kjendelser fastsatte Forpligtelser. Sidstnævnte Andragenders Dpfylbelse vilde være uforvarlige Indgreb i Medborgeres eller Godsejernes Ejendomsrettigheder; de kunde ikke komme i Betragtning.

Efterat Provindsialstænderne havde afgivet deres Betænkninger og Andragender om Hoverisagen, og om Midlerne til at fremme Naturalhoveriets Afløsning, udgik en Plakat af 9de Marts 1838, hvori Kongen tilkjendegav, at "endstjøndt det fremdeles, som hidtil, var hans landsfaderlige Dnsse, at Naturalhoveriet kunde paa alle Steder i Danmark, til fælles Gavn for Godsejere og Fæstere, ophæves, og endstjøndt Kongen saaledes stedse med allerhøjeste Velbehag vilde ansee saadan Hoveriets Dphævelse, erkjendte S. M. dog, med Provindsialstænderne, at dette vigtige Formaal kun bør søges opnaaet mod passende Bederlag, og ved mindelig Dvereenskomst mellem Godsejer og Fæster." Imidlertid søgte Hans Majestæt at virke hertil, og ligesom han i en Anordning af samme Datum, som vi nedenfor vilde komme til at omtale, indeholdende nærmere Bestemmelser af Retsforholdet mellem Jordbrotter og Fæstere, havde givet hine en nærmere Afgang til at erholde de betingede Hoverispenges Betaling, saa stadfæstede han i denne Plakat ikke alene Rentekammerets Bemyndigelse til paa indkommende Ansøgninger at nedlægge Forestilling om, at de Hovedgaards-Ejere, der aldeles og uigjenkaldeligen affstafte Hoveriet, maae forundes Tilladelse til

at indtage et i Forhold til Omstændighederne passende Quantum Bondejord under Hovedgaarden, men udvide endog denne Bemyndigelse til ogsaa at gjælde de Tilfælde, hvor kun den væsentligste Deel af Hoveriet affattes. I Forventning af at alle Bedkommende vilde, saasnart Omstændighederne tillode det, bidrage til Formaalets Fremme, paalagde Kongen Rentekammeret, i ethvert forekommende Tilfælde at meddele alle de Efterretninger, hvoraf det maatte være i Besiddelse, og som maatte kunne tjene til Hjælp ved Grundlægningen af frivillige Overeenskomster om Naturalhoveriets Ophævelse. Endeligen blev ved Plakaten, efter begge Stændersforsamlings Andragende, fastsat: at for Eftertiden en Gaard, som ej forhen har været hoveripligtig, eller som eengang er bleven, eller fremdeles bliver, fritagen for at præstere Naturalhoveri, ikke nogenfinde igjen maa blive hoveripligtig, ligesaa lidet som der, naar en Gaard eengang er eller fremdeles bliver fritagen for visse Hoveripræstationer, nogenfinde maa indgaaes Foreninger om Forsøgelse af det derefter ved Gaarden tilbageblevne Hoveri.

I Forbindelse hermed blev af Rentekammeret, ifølge kongelig Resolution af 21 Febr. 1838, et Circulaire udstædt d. 24 Marts s. A. til Amtmændene, om aarlig at indsende en Beretning om, hvorvidt Naturalhoveriets Ophævelse havde paa Godserne i Amtet, heelt eller for en Deel, havt Fremgang i det forløbne Aar. Kongen vilde derved blive istand til

altid at være underrettet om den her omhandlede Gjenstand.

At disse Foranstaltninger ikke havde savnet Virkning, og at Naturalhoveriet paa mange Godser ifølge deraf er ombyttet med en Pengegodtgjørelse, er vit-terligt.

Hvorvidt Naturalhoveriets fuldkomne Afstæffelse, allerede inden disse Anordninger udkom, efter Kongens Ønske var fremmet, lader sig ikke nøje bestemme, men hvor meget af Danmarks Fæstegods var hoverifrit, hvor meget hoverigjørende, vise de Tabeller, man derover har fra Aaret 1837. Af disse sees, at i be- meldte Aar Fæstegodssets Hartkorn var:

	Paa Verne	I Nørre-Jylland	I Alt.
	Edr.	Edr.	Edr.
det hoverifrie	51058	16364	67422
det hoverigjørende	55604	22864	78468.

Men det maa bemærkes, at en stor Deel af det hoveri- frie Fæstegods har været det fra gammel Tid af.

I Sjælland er den større Deel af Fæstegodsset, næsten $\frac{3}{4}$, hoverifrit, medens i Fyen ifkun $\frac{1}{3}$ er det. Dette hidrører ikke fra, at flere Foreninger om Ho- veriets Ophævelse have fundet Sted i Sjælland end i Fyen, men Aarsagen ligger deri, at i Sjælland en betydelig Deel af Fæstegodsset tilhører Kongen, Univer- sitetet, Kommunitetet, Sorø Akademi og andre Stift- teller, som for en stor Deel ikke have Hovedgaarde, hvorved Hoveriet kunde anvendes, og hvor Hoveri derfor heller ikke tidligere har fundet Sted.

Paa Møen er næsten intet Fæstegods hoverifrit; paa Langeland derimod $\frac{2}{3}$; paa Volland omtrent $\frac{1}{3}$ og paa Falster omtrent $\frac{1}{3}$.

I Jylland ere Randers og Veile Amter de, i hvilke det meste hoverigjørende Gods findes; i Ringkjøbing Amt er der mindst.

Paa Bornholm, hvor ingen Hovedgaard findes, er, som Folge deraf, heller ikke noget Hoveri.

Ovenstaaende Fremstilling vil have viist, at Frederik den Sjette baade i sin Virksomheds tidligere Dage og i hans lange Regjerings seneste Tid gjorde, hvad der kunde gjøres, for Bonden med Hensyn til Lettelse i Hoveribyrderne.

Hvad Fæstebondens øvrige Forhold til Jorddrotten angaaer, da finde vi det samme at være Tilfældet. Efterat nemlig Kongen ved de to ovenfor (S. 273 ff.) nævnte Forordninger af 8 Juni 1787 havde lagt en Grundvold til dette Forholds Ordning, henrandt henved et halvt Aarhundrede, i hvilket Agerbruget betydeligen forbedrede sig. Dnsfer fremkaldtes da paa ny om nogle efter Tiderne mere passende Lovbestemmelser i Retsforholdet imellem Jorddrotter og Fæstebønder. Godsejeren Tutein paa Møen indgav til Kongen nogle Bemærkninger om denne Gjenstand, og udviklede, at saavel Jorddrottens Indtægt af Fæstegodsset, som den Fordeel, Fæsterne selv have af samme, er altsfor ringe, navnlig naar man dermed sammenligner de Indtægter, som de hollsteenske Jorder

give. Grunden til dette uheldige Forhold formeentes at ligge blandt andet i den Maade, hvorpaa Afgiften af Fæstegodsset fornemmelig erlægges, nemlig i Form af Indfæstning, Naturaltiende og Hoveri in natura. Ogsaa ansaaes Lovgivningens Bestemmelser om Fremgangsmaaden ved Fæstepligters Misligholdelse for at behøve Forandringer. Kongen overdrog en Kommission, bestaaende af nogle af Rancelliets og nogle af Rentekammerets Medlemmer, samt en Landvæsenes Kommissair og to Godsejere, at tage denne Gjenstand under Overvejelse, og at gjøre Forslag til de nærmere Bestemmelser og Forandringer, som maatte findes fornødne i den da gjældende Lovgivning om Rettsforholdet mellem Jorddrot og Fæster. Efterat denne Kommissions Forestilling var foredraget H. Maj. befalede han Sagen forelagt Provindsialstænderne. De Omstændigheder, der herved kom i Betragtning, vare følgende:

Fæstepligters Misligholdelse kan finde Sted paa forskjellige Maader, være af større eller mindre Vigtighed, og til mere eller mindre Tab for Eieren. De kunne have deres Grund nu i Uheld, nu i Forsømmelser og slet Huusholdning, nu i forbryderisk Forhold. Her gjaldt det om bestemte Lovbud angaaende de Betingelser, hvorunder Misligholdelsen kunde medføre Fæstets Ophør eller Tab; men Fæsteforholdet mellem Godsejere og Fæstebønder maatte i saadan Henseende ogsaa sikres. Paa den ene Side maatte den Fæster, der ikke ganske er uden Gyne og Billie til at

opfylde sine Fæstepligter, kunne see sig betrygget i sin Besiddelse derved, at hans Brugsret ikke af Eieren skal kunne eenfædig, eller som Følge af enhver ringe Overtrædelse af Fæstepligterne, ophæves, og at ham gives en passende Frist til Istandsættelse af saadanne Mangler, som efter Fæstebrevet ej maae findes ved Gaarden, eller til Berigtigelse af paadragne Restancer. Paa den anden Side maatte Jorddrotten eller Godsejeren med Sikkerhed, uden mange Bønskeligheder, og uden stor Penge- og Tidsspilde, kunne gaae frem mod den uesterrettelige eller uduelige Fæster til sine lovlige Rettigheders Erholdelse. Med de nojagtige Bestemmelser, som Lovgivningen i denne Henseende bedst kunde foreskrive, ansaaes det gavnligt at forbinde, hvad der kunde bidrage til Fæstegodssets Dykomst. Det er klart, at denne vilde fremmes, naar Naturalhøveriet og Tiendeydelsen i Kjørvæn, saavel som de altfor høje Indfæstnings-Summer, der ofte fordredes, kunde forandres til en forholdsmæssig aarlig Afgift i Penge eller Korn. Men en af Hovedhindringerne herfor laa i den ringe Sikkerhed, Godsejeren havde for at denne aarlige Afgift blev rettelig og betimelig erlagt, hvormod de Rettigheder og Indtægter, som den skulde erstatte, paa den Maade, de hidtil ydedes, ikke let kunde gaae tabte. For at hæve saadanne Hindringer, maatte Inddrivelsen af det Bederlag, som betingedes for bemældte Naturalydelse, lettes ham. Dette kunde skee ved en mere udvidet Anvendelse af den Udpantningsret, der efter den gjældende Lovgivning finder Sted,

med Hensyn til det Krav, som Eieren har paa Fæstesteden for Skatter og øvrige paa Fæstestedet hvilende Afgifter.

Efterat Provindsialstænderne havde i Forsamlingerne i Aaret 1836 herover afgivet Betænkninger, udkom en kongelig Forordning af 9 Marts 1838 om bemædte Retsforhold, hvorved Forordningen af 8 Juni 1787 fik nogle Tillæg til begge Parter's Tarv.

Fra Fæstebonden vende vi nu vort Blik til Selvejerbonden og Arvefæsteren.

Selvejes Fremme.

Et af de overordentlig vigtige Goder, som Bondestanden skylder Christian den 7des Regjering, var, at Selveje blev mere og mere almindelig. Men at Kongesønnen Frederik ogsaa herved viste sig som Bondens Ven, erkjendes saavel af den Deel, han under sin kongelige Fader havde i Regjeringen, som endnu mere deraf, at han, efter selv at have besteget Tronen, ogsaa i denne Henseende fulgte de samme Grundfætninger.

Det virksomme Middel, som anvendtes for at fremme Selveie, var, at Regjeringen bevilgede Laan og skjenkede andre understøttende Dymuntringer, hvorved Fæstebønder kunde sættes i Stand til at købe deres Gaarde.

Allerede i vor Periodes Begyndelse, 1784, viste der sig en Lejlighed til at forhjælpe 97 Fæstebønder under Hovedgaarden Stangerup paa Falster til Selvsjendom. Disse Bønder fattes i Stand til at kjøbe det hele Gods med en tilhørende Kirke og Kirketiende, ved det, at der af den kongelige Kasse bevilgedes dem til Hjælp et Laan af 47,810 Rdl., paa Vilkaar at betale, foruden Renten, et aarligt Afdrag af 1000 Rdl. Nu blev Godset for det første udstiftet imellem By og By, og Bestemmelser bleve fastsatte, ifølge hvilke den paa Ejendommen værende Skov forbeholdtes for hele Godset, den kjøbte Tiende henlagdes til de Tiendeydende selv, Bøndergodset forsikredes i Brandkassen, og Huusmændenes Vilkaar forbedredes m. m. Den Sameje, hvori Bønderne nu ejede Godset, foraarsagede vel, at Tid hengik inden det blev udstiftet imellem Mand og Mand, men imidlertid steg dog de fra Fæstebønder til Selvejere forvandlede Bønders Velstand saaledes, at de efter 18 Aars Forløb havde afbetalt saa meget paa deres Gjæld, at den i Aaret 1802 tilbagestaaende Kapital var nedsunken til 19,361 Rdl.

Paa en lignende Maade erholdt i 1798 Bønderne paa det i forrige Koeskilde Amt liggende Gjeddesdals Gods, et Laan af 70,000 Rdl. for at tilkjøbe sig samme. Da Bønderne paa Tvillum Gods, i det forrige Skanderborg Amt i Jylland, havde tilkjøbt sig saavel Hovedgaardstarten som Bøndergodset til denne Sædegaard, men i et saadant Sameje eller Fællesskab, at enhver af Bønderne for sig ikke kunde ansees

som Selvejer, men som Fæstebonde under det Gods, hvori han selv ejede en Deel, ansøgte de Kongen om at maatte sælge Hovmarjerne fra Bøndergodsset uden at Hovedgaardens Skattefrihed blev tabt for dem. Dette gav Anledning til de kongelige Resolutioner af 8 Dec. 1784 og 13 Juli 1785, hvorefter Fæstebonder paa et Gods, ifølge kongelige Bevillinger, kunde blive Selvejere, paa den Maade nemlig, at Hovedgaardens Friheder bleve den forbeholdte. Dog gjordes det til et Vilkaar, at speciel Udskiftning skulde skee, at Huusmænd skulde tillægges Jord, og at Hovetiet for de under et Gods tilbageblivende Fæstebonder skulde være nøjagtigen bestemt og ikke forøget over den hidtilværende Storrelse. Den sidste Bestemmelse er mærkelig, fordi den viser, at Kronprindsen eller Regjeringen, allerede inden Landbokommisjonen blev nedsat, ikke undlod, ved given Lejlighed at virke til det ubestemte Hovetiets Afskaffelse.

Godssejerne fik saaledes en Opmuntring til at afhænde deres Bøndergods, baade til deres Fæstebonders store Gavn, og til deres egen ikke ringe Fordeel, og da Tidsumstændighederne hertil medvirkede, saa bleve saadanne Afhændelser stedse hyppigere. I Tidsløbet fra Begyndelsen af 1785 til Udgangen af Aaret 1806 havde i alt 226 Sædegaarde ved kongelige Resolutioner faaet Bevillinger til at beholde Hovedgaardens Friheder, uagtet det Bøndergods, der hørte til at gjøre dem komplette, blev afhændet. Nogle af disse benyttede ikke Bevillingen, da de vel folgte meget af

Bøndergodset, men dertil beholdt saameget tilbage, at Godset vedblev at være komplet; men paa dem alle blev dog i det mindste en stor Deel af Fæstegodset forvandet til Selvejendom.

De betydelige Laan, som bevilgedes deels af Kreditkassen, deels af Enkekassen, havde vigtig Indflydelse paa Sagens heldige Fremgang. I Aarene 1798 til 1804 var af Kreditkassen udblaant 136,681 Rdl. til Fæstebønder i Danmark, for at tilkjøbe sig Selvejendom; 853 Fæstebønder, nemlig 124 i Sjælland, 3 i Fyen, og 726 i Jylland, vare ved denne virksomme Hjælp blevene Selvejere.

Af Enkekassen var i Tidsløbet 1798—1813 udblaant til Landmænd og til at udbrede Selvejendom i Danmark, den Sum af 3,163,100 Rdl. Disse Udblaans Antal og Beløb ville vi til bedre Oversyn fremstille i en Tabel, saaledes:

	Udblaan.	Beløb.
i Sjælland	612	865900 Rdl.
i Fyen	73	103100 —
i Volland	87	123200 —
i Jylland	3247	2,070900 —

I alt 4019 . . . 3,163,100 Rdl.

Fremdeles blev den Selveje, som har faaet Navn af Arvefæste, tildeelt mange Godfers forhenværende Fæstebønder, saaledes at disses Forhold til den Hovedgaard, hvorunder de forhen hørte, blev ved et let Baaend vedligeholdt, saasom at de fik visse, men bestemte aarlige Afgifter at svare, og en ligeledes bestemt

Recognition at udrede ved hver Forandring af Ejer m. m., efter Arvefæstebrevets Lydende. Saadant Arvefæste var allerede i Kong Christian den 7des første Regjerings Tid blevet givet til Kongens Fæstebønder paa Kjøbenhavns Amt, ligesom og til Staden Kjøbenhavns Godsens Bønder. Men i vor Periode blev det, paa lidet nær, almindeligt paa de kongelige Domæner, ligeledes paa det baadesgaardste Gods paa Volland for 95 Gaardmænd, og paa de paa Falster liggende Godser: Bestenborg, Hvedebahl og Baalse; endvidere paa Petersgaards Gods i Præsto Amt, paa Universitetets og Kommunitetets Godser, paa Bartous Hospitals Gods og paa Herlufsholms Gods.

For den danske Selvejrbonde have vi end et Gode at erindre fra Kongens sidste Levetid. Der var i de første Aar af Hans kongelige Faders Regjering udstædt en Forordning af 13 Maj 1769, som tilsigtede at vedligeholde Selvejendom ikke blot i Familiernes Besiddelse, men tillige i dygtige Landmænds og Gaardbrugeres Hænder, samt at opvække Lust hos Fæstebønder til at erhverve Selvejendom, i det Forordningen tillige søgte at bortffjerne de Bevæggrunde, som kunde afholde Godsejere fra at overlade Fæsterne Ejendomsret over deres Gaarde. Forordningen gav nemlig Selvejeren eller Ejendoms-Bonden Rettighed til at anordne og fastsætte, hvorledes der efter hans Død skal forholdes med hans Gaard og den dertil hørende Besætning, hvem af hans Børn eller andre Arvinger

den skal tilfalde, hvad der skal følge med Gaarden og regnes til dens Besætning, hvad Sum Arvingen skal tage den for, og hvormeget han derfor skal erlægge til Dødsboet og sine Medarvinger; den berettigede ham endvidere til at diktere sin Villie herom til Protokollen ved det Herreds- eller Birketing, hvorunder han henhørte, og deraf lade sig mod en i Forordningen bestemt Betaling meddele Udskrift, hvilket Testament da skulde have samme Gyldighed, som om det af Kongen var konfirmeret.

Om de i denne Forordning fassatte Bestemmelser vare i Tidens Lob Tvivl og Menings-Ulighed i flere Maader opstaaede, hvorved deels paa den ene Side Benyttelsen af den givne Tilladelse eller Rettighed blev hemmet, deels paa den anden Side Misbrug kunde foranlediges, og fornærmelige Kættergangs Trætter opstaae.

At Kong Frederik den 6te, efterat have hørt de raadgivende Provindsialstænders Betænkninger om et dem forelagt Udkast, gav Forordningen af 22 Novbr. 1837, hvori nogle nærmere Bestemmelser foreskrives om hiin Testations Rettighed, er altsaa en af de Belgjerninger, Bondestanden med erkjendtlig Paaskjønnelse, modtog fra den højsalige Konges Haand.

H u u s m æ n d.

En talrig Klasse af Landboere ere de saakaldte H u u s m æ n d. Af dem ere Mange i Kystegnene Fiskere, Enkelte i visse Egne Fabrikarbejdere, Nogle tjene som Skytter, Gartnere, Have=Arbejdere, Hjulmænd, Smede, og i andet Tjenesteforhold for nærmeste Herregaarde, Nogle som Haandværkere for Landboen, men de allerfleste Huusmænd ere i Tjeneste, om ikke hele Aaret igjennem, saa dog i Landboens travleste Tider, som Tærstere, eller i Foraars- og Indhøstningsarbejder, eller i Torvestjæring o. s. v. hos Gaardmændene, og lønnes da — for saavidt de selv have smaae Jordlodder — med visse Skjepper Udsæd, eller paa andre Maader efter Egnenes forskjellige Brug og Dvereenskomster.

Ifølge de tabellariske Efterretninger, man har fra Aaret 1827, udgjør Huusmandsklassen i Danmark i alt et Antal af 90038 Familier. Af disse er atter Tallet paa Huusmænd med tillagt Jord under 1 Td. Hartkorn, samt med Jord uden Hartkorns Ansættelse:

	i Østifterne, i Nørre-Jylland. I alt.	
i Selvejer- og Arve-		
fæste=Stilling:	10676,	21246, 31922,
som Fæste-Huusmænd:	22779,	8780, 31559,
	<u>33455,</u>	<u>30026, 63481,</u>

og Tallet paa Huusmænd uden Jord:

i Stiftterne, i Nørre-Jylland. I alt.

som Selvejere og			
Arvefæstere:	6264,	7687,	13951,
som Fæstere:	9460,	3146,	12606,
	<hr/>	<hr/>	<hr/>
	15724,	10833,	26557,

Altsaa Huusmænds-

Familiernes Antal: 49179, 40859, 90038.

Denne Tabel viser, at Antallet af de Huse, som have Jord, er næsten halvtredie Gang saa stort, som Tallet paa dem, der ere uden Jord; den lærer endvidere, at Forskjellen i Antallet af Selvejer- og Fæste-Huusmænd er for det hele Rige aldeles ubetydelig, men naar man betragter Stiftterne og Nørre-Jylland hver for sig, saa bliver Forholdet anderledes; thi medens Selvejer-Huusmændenes Antal i Nørre-Jylland er langt over det dobbelte imod Fæste-Huusmændenes, saa findes der i Stiftterne henved dobbelt saa mange Fæstere som Selvejer-Huusmænd.

Hvorledes Frederik den Sjette ogsaa i Henseende til denne talrige Klasse af sine Undersaatter viste sig som Bondens Ven, paastjønnes bedst deels ved at betragte hvad han som Lovgiver bød til dens Gavn, deels ved at sammenligne dens Stilling og Kaar i Aaret 1784 med dens Forfatning for nærværende Tid. Dengang var Huusmænds-Familiernes Antal langt fra saa stort, som det nu er; ligesom saaledes Familiernes Antal er voret, saa er og Forholdet af de med Jord forsynede Huse imod de jordløse Huse betydeligen forbedret, eller de førstnævntes Antal i en særdes

les høj Grad steget. Den Grundsætning i sin Om-
sorg for Huusmandsstandens Bedste, at den maatte
forsynes med Jord, hylkede Frederik d. 6te som Lov-
giver fra sine første Dage. Den havde for Dje ved
Udførelsen af de Forbedringer paa Frederiksborg og
Kronborg Amter, hvorom ovenfor er berettet (S. 266 ff.)
fremdeles ved Rentekammer=Cirkulairt af den 17 Jan.
1792 og en kongl. Resol. af 6 Maj 1795, (bekjendt-
gjort ved en Rentekammer=Plakat af 16 s. M.) hvor-
efter det blev tilladt ved Udfisning, under de ved
Forordn. af 8 Juni 1787 § 1 Lit. c. bestemte Vil-
kaar, at fratage Gaardbesidderne saa megen Jord, at
Husenes Antal kunde blive i det mindste lige med Gaar-
denes, endvidere ved den i kongl. Resol. af 12 Marts
1800 fastsatte Betingelse for at Hovedgaards=Frihe-
der maatte vedblive, uagtet de ved Afhændelse af Bon-
degods udgif fra Klassen af komplette Hovedgaarde,
at nemlig Huusmænd ved Godssets Udfisning alle
havde erholdt 3 til 4 Tønder Land Middelfjord.

Det, som dernæst blev Gjenstand for Overvejelse,
var: hvorledes Huusmandsklassens Forhold til Ejerne
af deres Huse og Jordlobber bedst var at ordne, og
i denne Henseende har man at bemærke, at en For-
ordning af 30 Juni 1807 gav Huusmændene Betryg-
gelse for god Behandling og Begjegnelse af Jorddrot-
terne, og for at vilkaarlige Fordringer ej skulde finde
Sted. Tillige blev der sørget for, at Jorddrotterne
erholdt Sikkerhed for at det dem tilkommende Arbejde
blev tilbørligt og i rette Tid udført. Forordningen bød

nemlig, at Bestemmelserne i Forordn. af 25 Marts 1791 om god Ordens Haandhævelse ved Hovret, hvis Indhold ovenfor (S. 295) er anført, ogsaa maatte tages til Følge og anvendes i Henseende til Udførelsen af det Ugedags- eller andet Pligtarbejde, som Huusmænd eller Huusbeboere efter deres Fæstebreve eller Lejefkontrakter ere skyldige at forrette for Jorddrotterne, for saavidt ikke Fæstebrevene eller Lejefkontrakterne maatte indeholde andre lovlige Betingelser. Det blev fremdeles befalet, at alt Sogsmaal i Anledning af Huusmænds eller Huusbeboeres Ugedags- eller andet Pligtarbejde skal behandles eller paadømmes som Politisag, paa den Maade og efter den Orden, som i nysnævnte Forordning af 25 Marts 1791 var forestrevet; dog med den nærmere Bestemmelse, at Paatale skal stee strax, og ingen Klage over nogen Fornærmelse ved bemældte Arbejde, enten af Jorddrot, eller af Huusmand eller Huusbeboer, antages, naar den er ældre end fire Uger. Derved blev tilsigtet, at ikke nogen langvarig og bekostelig Rettergangsmaade skulde finde Sted, men den hensigtsmæssigste Simpelhed og Retted.

Ved de Forhandlinger, som gif forud for denne Forordnings Affattelse, havde Rentekammeret, som det synes, fundet det tilraadeligt, at Jorddrotterne tillagdes Ret til at udøve legemlig Straf paa Huusmænd under deres Pligtarbejde. Da tilkjendegav Kronprindsen Kammeret i et Brev sin udtrykkelige Villie, at denne Revselsesret skulde være Godsejerne aldeles formeent. "Saavidt mueligt at bringe det derhen", skrev han,

”at enhver Undersaat, uden Undtagelse, staaer under Lovens Bessyttelse, som under dens Straf, og at bortfjerne al vilkaarlig Behandling af Enkelte, er det Maal, jeg har havt og vil beholde for Dje. Selv ved Armeen vaager jeg over, at vilkaarlig Straf ej finder Sted, langt mindre kunde jeg tilstæde, at Huusmanden, som vender hjem fra Kongens Tjeneste, ved en ny Plakat udtryffeligen skulde underkastes Jordbrottens og hans Midefogeds Kjøp eller Svøbe.” Det Brev, hvori disse gyldne Ord findes, er, saavidt vides, først blevet bekjendt ved Trykken efter Frederik den Sjettes Død.

I Forbindelse med de betydelige og høist vigtige Forbedringer, som Udssiftningerne og de øvrige Landvæsens-Foranstaltninger have medført for Agerbruget i det Hele i Frederik d. Stes Regjeringstid, vorede Antallet af Huusmænd med Jord, og mange forhen ubrugbare Jordstykker, saasom steenbesaaede Marker, kratbegroede Skovlobder, tuebe og mosbegroede Engstrækninger, udyrkede Overdreve, bleve, til Landets Gavn, tagne i Brug og opdyrkede. Saaledes fik man at see hine stygge og øde Strækninger forvandlede til Kornagre og nyttige Enge, og kunde overskue tarvelige Boliger med nøjsomme og flittige, om end i smaa Aar levende Beboere, rundt om i de forhen udyrkede Egne; men tillige forøgedes i Tidens Løb Antallet af de jordløse Huse. Regjeringen fandt det tilraadeligt, at indskrænke den Frihed til Jordudstykninger, som antoges brugt i en alt for stor Udstrækning, og

en Forordning af 3 Decbr. 1819 forbød derfor, at ingen beboet Jordlod maa udstyffes, naar der ikke kan blive en bebygget Hovedparcel tilbage med 20 Tdr. Land til Tarten 24, og at de øvrige mindre Ager- og Engs-Stykker maatte, naar de afhændedes til Bebyggelse, have et Tillæg af $1\frac{1}{2}$ Td. til Tarten 24; eller forenes med en anden tilgrændsende Ejendom, eller tillægges et for samme beqvemt beliggende jordløst Huus; men efter som Folkemængden tiltog, og dermed Søgning efter Huusly, blev Følgen af de Grændser, der ved bemældte Forordning vare satte for Udstykninger, deels at en Mængde jordløse Huse opførtes, deels at Fæste eller Leje, nogle Steder endog paa mange Aar, ja paa en Mennefsalder, blev brugt istedetfor Afhændelse, og saaledes blev Forordningens Hensigt og Anordning omgaaet. Det er derfor kommet under Overvejelse, om der ikke bor sættes Grændser for ved Fæste, Forpagtning eller Leje at etablere Familier i ny opbyggede Huse, naar disse ikke tillægges saa megen Jord, som Forordningen af 3 Decbr. 1819 har bestemt; og overhovedet at forebygge den store Forøgelse af jordløse Huse eller Tilbygninger for Underster, hvorved Fattigvæsens-Byrderne ere tiltagne i en ualmindelige trykkende Grad for Kommunerne. Vi maae indskrænke os til blot at anmærke dette i disse Blade om Huusmandsklassen; de Overvejelser, som herom have fundet Steb, begyndte vel i Kong Frederik den 6tes Levetid, men ere ikke endnu komne til noget Resultat.

Om Fælledskabets Ophævelse, Udslytninger, Segn og Markfred, og flere for Landbrugets bedste Drift vigtige Gjenstande.

At Bonden kan føle sig fri og lykkelig i sin Stilling og i sit Forhold i det borgerlige Samfund, og at Regeringen ved en vel overvejet Lovgivning har ordnet for Fæstere deres Forhold til Jorddrotterne, paa en for Menneſtevennen tilfredsstillende, og til Fædrelandets Gavn hensigtsvarende Maade, giver Bonden Mod og Kraft til at virke, og til at ordne sit Landbrug paa den fordeelagtigste Maade til sin Velstands Fremme; men nogle vigtige Poster komme her tillige i Betragtning.

Den fornødne Raadighed, han maa have over sin Jord, savner han, naar et skadeligt Fælledskab hersker, og saadan Hindring maa altsaa bortskaffes. Denne Sandhed var i vort Fædreland indseet, og Arbejder til Fælledskabets Ophævelse vare begyndte forend den Periode, til hvilken vi have indskrænket os. Ved 3 Forordninger: af 29 Decbr. 1758, 28 Decbr. 1759 og 8 Martis 1760, de første om Fælledskabets Ophævelse i Danmark, samt ved de paafølgende af 15 Maj 1761, 28 Juli 1769 og 13 Mai 1776, søgte Regeringen at fremme Njemedet; og Godsejere, blandt hvilke især her nævnes den uforglemmelige Greve Joh. H. Ernst Bernstorff, virkede med gode Exempler. Vigtigere blev Udsiftningsforordningen af 23 April 1781, som indeholdt Bestemmelser, der til

Udfgiftningers Sikkerhed og Fuldkommenhed fandtes fornødne, eller i det mindste tjenlige. Den berettigede enhver Lodsejer i et Fællig til at forlange sin Andeel i Fælliget særskilt udlagt, saaledes at de øvrige Lodsejere endog maatte, i Forhold til deres Hartkorn, deeltage i alle derpaa gaaende Omkostninger, og dette, om de selv maatte forblive i Fællig; men Fæstebønderne vare derimod ikke berettigede til at fordrø Udfgiftning, om de endog selv vilde betale Omkostningerne; det beroede aldeles paa Godsejeren, ej alene om, men ogsaa hvorledes han vilde lade sine Fæstebønders Lodder udfifte, og til Taxationens saavel som hele Udfgiftningsforretningens Gyldighed behøvedes kun Jorddrottens Samtykke. Denne Forordnings Forrifter ere isørigt udarbejdede med saare megen Omhyggelighed for at Udfgiftning og Fælledskabets Ophævelse paa bedste Maade kunde fremmes og tilvejebringes. Man havde mange Hindringer og megen Uvillie at kjæmpe imod, og Udfgiftningens Bekostninger faldt besværlige for manges Godsejer. Efterat Frederik den Sjette som Kronprinds var traadt i Spidsen for Regjeringen, og dennes veldædige Planer til Bondens Vel ikke alene strax bleve satte i Udførelse paa de kongelige Godser, men Udfgiftningen paa disse i Løbet af 6 Aar endog var tilendebragt, var Tiden kommen til, med et saa stort Exempel for Øje, at virke til Sagens yderligere Fremme.

En Forordning af 15 Juni 1792 blev derfor udstædt, i hvis Indledning atter aabenbarede sig den Aand for Jorbrugernes Bedste, som besjælede Lovgi-

veren. Den tilsigtede nemlig: "at fremvirke Agerdyrkingens Forbedring ved Fæstejordernes Udfgiftning af Fælledskabet, samt Gaardes og Huses Udflytning paa de fra Byerne alt for langt beliggende Jordlodder, saavel som og, ved at befordre betydelige Hovedgaardes Jorders Udparcellering, at bane Jorddrotterne Vej til med Fordeel at kunne formindste og efter Muelighed afstaffe Hoveriet, hvorfor billige Fordele bleve tilfagte dem, som foretoge deslige almeennyttige samt for Bøndestanden og Agerdyrkingen gavnlige Indretninger. Naar Udfgiftningen var udført paa en hensigtsmæssig Maade, erholdt Godsejeren Tilladelse til, af den Kapital som medgif til Udfgiftningen og Udflytningen, og de i samme Anledning foretagne Jordforbedringer (saasom skadeligt Vands Afledning, Stenes og Kræts Vortrydning, og deslige), at fordele en Rente af 4 pCt. paa deres Fæstebønder i den By, hvor disse Forbedringer vare udførte, saaledes som forud ved Udfgiftningsforordningen af 23 April 1781 var tilladt benæficerede Embedsmænd. Hovedbetingelserne for denne Tilladelse vare (foruden den væsentligste af alle, at Udfgiftningen maatte være steet imellem Mand og Mand) følgende: at Jordlodderne erholdt bekvemme Skiftelser, og ingen fornøden Udflytning efterlodes, at Bønderne til Udfgiftning, Udflytning, Roddernes Indhegning og Grundforbedringer blev givet saadan Hjælp, at de ikke kunde ansees betyngede over deres Kræfter, og at der for Fæsterne ikke tilvejebragtes mindre aarlig Fordeel end 4 pCt. Den forhøjede Af-

gift, der saaledes opstod for Bønderne, skulde dog ikke strax efter Udsiftningen kunne affordres dem, men ikke førend et Aar af dem, som forbleve i Byen, og tre Aar af Udslytterne, efterat enhver af dem havde tiltraadt sin Jordlod, og selv da skulde af dem, som forbleve i Byen, kun en halv Deel i det andet Aar erlægges, men af Udslytterne kun i det fjerde Aar een Trediedeel, og i det femte Aar to Trediedele. Hvis det Tilfælde indtraf, at en Fæster skjønedes ikke ved den foretagne Forbedring at have vundet Rente=Afgiftens Beløb, da skulde han være fritagen for dens Erlæggelse, enten forholdsmaessigen i flere Aar, eller for hans hele Fæstetid, uden at Jorddrotten maatte fordre Godtgjørelse derfor af de øvrige Bønder. Dersom en Jorddrot, for at skaffe de Fæstebønder, der udsiftes eller udslyttes, al mulig Lettelse, vilde give dem Henstand med Skatter, Landgilde, Hoveripenge, da maatte han lægge Beløbet deraf til den Forbedrings=Kapital, hvoraf Fæsteren havde Rente at betale.

Af Forordningens Bestemmelser og nøjagtige flere Forskrifter have vi fremhævet de anførte, som Exempler paa Lovgiverens omhyggelige Overskuelse af alle Omstændigheder, der maatte komme i Betragtning ved Omsorgen for, baade at skaffe Bonden den muligste Lettelse, og Godsejeren den billige Skadesløsholdelse.

Med denne Anordning, i Forbindelse med Understøttelser af den kongelige Kasse til et Landvæsens=Fund, hvoraf Udslytnings= og Bygningshjælp m. m.

udbetaltes, fremmedes Udfkiftningen saaledes, at inden ti Aars Forløb vare over Halvdelen af Danmarks Jorder udfkiftede; og dette efter bedre Planer end i Udfkiftningernes tidligere Aar. Udflytningerne have givet Bønderne bedre Lejlighed til deres Jorders bedste Drift, bedre, beqvemmere, sundere Boliger bleve rejste; de Fordele, der i det Hele vandtes, ere saa betydelige, og den almindelige Velstands Tilvæxt saa stor, at det hele Land efterhaanden fik en saa godt som forandret Skikkelse.

Lige med Udfkiftning er Markfred af yderste Vigtighed for Landmanden. En Forandring i den saare ufuldkomne ældre Lovgivning om Hegn og Fred blev mere og mere nødvendig, hvorfor Forordningen af 29 Oct. 1794 blev udgivet i det Djemed, som i dens Indledning betegnes: at Enhver, som attraaer det, "anskaffes Fred paa hans Jorder hele Aaret igjennem, hvorved den gode Agerdyrker vil bedre end hidtil, uden Hindrer af sine Naboer, kunne anvende den muligste Flid paa Jordens Forbedring og til ethvert Arbejde bruge den belejlige Tid, og Avlingen derved ikke alene under Guds Belsignelse forøges, men ogsaa fortrinligere Kornarter, Planter og Foderurter paa Mark og Eng frembringes, nyttige Træer og levende Gjerder opelskes, og paa endeel Steder unyttigt Krat og Buske, som nu behøves til Riisgjerder, for at frede imod Faar, Sviin og uvane Kreaturer, kunne undværes, og derimod Jorden, hvorpaa saadant Krat nu groer, opdyrkes." Forordningen foreskrev, hvorledes forsvarligt Hegn skal

være, hvorledes de Hegnsplichtiges Tvistigheder skulle afgjøres, hvorledes Markfred, endog hvor intet Hegn er, kan erholdes, saa at Enhver uforstyrret kan nyde Frugterne af sine Jorder; den indeholdt endvidere Bestemmelser for Kreaturers Optagelse og Løsning, Omgang dermed, og Erstatning for forvoldt Skade. Nogle nøjere Bestemmelser foreskrevs ved Forordn. af 9 Juli 1817. — Det sidste Lovbud af Frederik d. 6te i Markfreds=Sager var en Plakat af 14 Juli 1837 om Nedsættelse i de ved nysnævnte Forordning fastsatte Optagelses=Penge; men tillige befalede Kongen, i Anledning af Petitioner fra Provindsialstænderne, at Udfast til en mere omfattende Anordning om Markfreden skulde udarbejdes, og nærmere komme under Stændernes Dvervejelse.

Et betydeligt Middel til Jordbrugs Forbedring findes ofte i skadeligt Bands Afledning fra Agre, Enge og Moser. Herom udgik Forordn. af 25 Juni 1790, som berettiger enhver Jordbruger til at faae det for hans Jorder skadelige Band afledet, endog over anden Mands Jorder, imod at denne erstattes det deraf flydende Tab. For saavidt Bedkommende ikke kunde enes om Bandets Løb, om Erstatningens Størrelse, om hvem deri skulde deeltage, skulde saadant bestemmes af Vandvæsens=Kommissionen. Denne Forordning, som egentligen vedkommer Jordbrotterne eller Godsejerne, kom i sine gode Følger ogsaa Bonden tilgode.

Ny Lovgivning for Tiendevesenet. Byrderne
ved Tiendeydelsen lettes.

Den i Landbovesenet dybt indgribende Afgift: Tienden, udgjor en høist vigtig og nødvendig Indtægtskilde for mange geistlige Embedsmænd og offentlige Stiftelser, for Kirker, Universitet, Skoler, Hospitaller o. s. fr. Afgiften var for Bondestanden høist trykkende, ej blot ved dens Storrelse, men og ved Ydelsesmaaden. Korntienden, som en Naturalafgift, ydet i Kjørven, i den travleste Høstid, borttog meget af den kostbare Tid ved Tølling, Tøllernes Hentelse, de udtagne Tiendebesøgs Hensjorsel til Tiendetagerne, til 3 forskjellige, undertiden langt fraliggende Steder. Dertil kom Tabet for Ydernes eget Avlsbrug af Foderet; ligesom og meget ofte var Tvist, baade om hvad der var tiendeplygtigt og i andre Maader.

Tienden hindrede derhos i mange Maader et bedre Landbrug, Handelsplanteris Dyrkning, hvoraf ogsaa Tiende fordrebes, m. m.

Det kom naturligtvis under Landbokommisjonenens Undersøgelse hvad der, til Lettelse i denne Afgift, kunde være anbefaleligt, og at ordne, hvad der blev anseet hensigtsmæssigt. Der maatte udkastes visse Grundregler, hvorefter Kornafgiften kunde fastsættes til et vist Quantum Korn, hvorledes Tvist kunde forebygges om Kornets Godhed, eller om Maalet, eller hvorledes Kornets Betaling kunde bestemmes til Pengesum. Efter Kommisjonenens Indstilling udgif en Ind-

bydelse af 18 Marts 1796, hvorved Regjeringen søgte at faae vedkommende Tiendeydere og Tiendetagere bragte til mindeligen at forene sig om Afgiftens Bestemmelse til et efter visse opgivne Grundregler engang for alle fastsat Quantum Korn, som skulde ydes i Penge og betales med en Sum, der hvert femte Aar skulde fastsættes efter de ti sidste Aars Kapitels-tart. Ved denne sidste Bestemmelse, saaledes at fastsætte Bederlaget for den Tiendeberettigede, havde man et dobbelt Djemed. Man vilde for det første forebygge Tvist om Kornets Godhed eller om Maalet, og dernæst tillige, fordi Pengenes Værd er vilkaarligt og underkastet Forandringer, men Kornet derimod er en sikker Afgift, passende til alle Tider, tage Hensyn hertil ved et kort Tidsrum for Omsætning af Kornquantum til Pengesum. Men da Erfaringen viste, at Bestemmelsen lagde Hindringer i Vejen for mindelige Forænderingers Afsluttelse, tillodes det ved en Plakat af 18 Maj 1798 at bestemme Bederlaget til Korn, at erlægges in natura i Skjeppen, men dog kun, naar det først forgjæves var forsøgt at faae det bestemt paa hin Maade, som Plakaten erklærede for fuldkomnere. Indbydelsen og den anførte senere Bestemmelse havde de gode Følger, at et betydeligt Antal af frivillige Forænderinger bleve sluttede. Siden hidrog en Mængde Ansøgninger, Forespørgsler og Raad angaaende Tiendesager, til de nøjagtigste Undersøgelser, og omsider udkom den høist vigtige Forordning af 8 Juni 1810, der blev og er Hovedloven om Tiendevæsenet.

Udkastene baade til denne Forordning, og til hin Indbydelse af 1796, vare udarbejdede i Landbokommisjonen, og et af Grev Chr. Reventlow fremlagt Forslag til et forandret Tiendesystem, var i det Væsentlige lagt til Grund for samme. Det havde, som i Forordningens Indledning siges, været "Gjenstand for Lovgiverens Ønsker, at see de Pligter og Retligheder, som bør finde Sted imellem dem, der yde, og dem, der modtage Tiende, saaledes lempede mod hinanden, at de kunne bestaae saavel med Enkeltes som Statens Lær" — og Kongen havde "nøje prøvet de Grundsaetninger, paa hvilke Lovgivningerne om Tiendesydelse i Rjærven fra ældre Tider bleve byggede, og overvejet de Forslag, som ere gjorte af sagkyndige Mænd til disse Lovgivningers Forbedring." Nu var det Tidspunkt kommet, "da denne vigtige Sag maa ansees tilstrækkeligen forberedet."

I Forordningen gives nøjagtige Bestemmelser om hvilke Fritagelser for Tiendeydelse finde Sted, hvorledes der, hvor Tiendes Oppebørsel i Rjærven eller in natura vedbliver at finde Sted, skal forholdes med Anmældelse om naar Tællere kunne modtages, Tællings Sværksættelse, Rjorsler med Tienden til Tiendetagerne, og dens Modtagelse m. m.; men tillige blev enhver Tiendeyder berettiget til at forlange Tienden fastsat til en bestemt aarlig Afgift, og for dennes Ansættelse ere Regler opgivne. Tiendetageren kan derimod i Reglen ikke forlange Tienden bestemt til bestandig Afgift, ved Rjendelse, dog er det undtagelsesviis tilladt i nogle

enkelt Tilfælde. Kunne de Paagjældende ikke forenes, saa afgjøres Sagen af vedkommende Amts-Tiendekommission, hvis Kjendelse kan indankes for en overordnet Tiendekommission, som har sit Sæde i Kjøbenhavn og bestaaer af flere særligen udvalgte Mænd, blandt hvilke altid findes en af de Tilforordnede i Højesteret, og et af Medlemmerne i det kongl. danske Rancelli, og et af det kongl. Rentekammer.

Benævnte Hovedlov af 1810 har siden faaet nogle Tillæg og nøjere Bestemmelser ved nogle siden udfomne Anordninger, saasom Plak. af 17 Juni 1812, 26 Marts 1816, 4 Sept. 1822, 14 Juni 1825, 13 Marts og 31 Oct. 1827, Forordn. af 12 Marts 1828, og ved nogle Rancelli-Resolutioner. Ved den nævnte Forordning af 12 Marts 1828 blev draget Omsorg for at Tiendebestemmelser skulde tinglæses og opbevares*).

*) "Haandbog over det danske Tiendevæsen, og nogle dermed beslægtede Materier, tilligemed et Anhang om den til Kirketiendens Oppebørsel knyttede Forpligtelse, at holde Kirken med Tilbehør og Kirkegaarden vedlige, samt om Kirke-Ejernes Dispositionsret over Kirkegodset m. m. af Christian Lunn" (Capitain, og Kontoirchef under Rancelliet.) Kjøbenhavn 1839. ft. 8. (Gyldendalske Boghandling.) En meget nyttig praktisk Haandbog for dem, som have Tiender at yde eller at oppebære.

Omsorg for andre Byrders Lættelse.

Det maa vel i denne Henseende være tilstrækkeligt at erindre om den Grundsætning, der blev antagen og fulgt, at det privilegerede Hartkorn skulde deeltage i saavel de nyere Skatter til Staten eller Finantserne, (Frdg. 1 Decbr. 1802, og flere) som i kommunale Byrder (Plaf. 13 Decbr. 1793 § 26, Reglm. 5 Juli 1803, Anordn. 29 Juli 1814, og flere). Den Lættelse, Bondestanden ved Grundsætningens Antagelse erholdt, blev, især ved Vigningerne af kommunale Udgifter, ikke ubetydelig. Mange Ønsker om Lættelser i Henseende til Bejvæsen, Fourage = Levering o. s. v. modtoges, og foranledigede især efter Stænder = Institutionens Stiftelse Undersøgelser og Dvervejelser, men det blev ikke Frederik den 6tes Lod, at see disse Sager modne.

Det betydelige Matrifulerings = Arbejde bør endnu erindres som en af de Gjenstande for Kongens Birk = somhed og Understøttelser, hvorved Hensyn bleve tagne til Lættelser for de ringere Klasser af Landboere.

Omsorg for Bondestandens Dannelse og Oplysning.

”Naar Stavnbaandet ophævedes, og alle de Midler, som kunde tjene til Landvæsenets Opkomst, anvendtes til at ophjælpe det, saa vilde dog Fremgangen

langt fra ikke blive saa hastig, langt fra ikke saa stor, saa lykkelig for Staten, og for hvert Individ i Bondestanden, som naar Skolevæsenet tillige bringes til den Fuldkommenhed, det kunde faae. Hvert Aar, som tabes, kan for Staten ikke oprejses.”

Disse Ord ere en offentlig Yttring af Kongens og Statens trofaste Mand, Grev Reventlow; de ere aldeles i vor hedenfarne Konges And, og de betegne ganske den Grundsætning, efter hvilken han i alt, hvad der i forskjellige Retninger kunde tjene til Folkets Dplysning, og ved hver given Lejlighed virkede.

Skolevæsenet paa Landet var ved Periodens Begyndelse i meget maadelig Forfatning, men snart tilvejebragtes Midler til at ordne det, og til at lønne Skolelærere, og til disses Dannelselse traadte Skolelærer-Seminarier, fordeelte i Provindserne, i Virksomhed.

Under d. 22 Maj 1789 blev en Kommission nedsat, for at gjøre Forslag til de danske Almueskolels bedre Indretning. Grev Reventlow var en af dens Medlemmer. Af de nu Tid efter anden udstædte Anordninger om Almueskolevæsenet, bemærke vi det under 10 Octbr. 1806 udstædte provisoriske Reglement for Stiftsterne; men under 29 Juli 1814 udkom den nu gjældende Hovedanordning om Skolevæsenet paa Landet. Siden blev den indbyrdes Underviisning indført, og endeligen gymnastiske Øvelser, der ere saa fortrinligen passende for Arbejdsklasserne i Henseende til deres velgjørende Virkninger paa Legems-

fræsternes tidlige Udvikling, saavel som paa at faae Smidighed og rigtig Holdning indøvet, hvorved Arbejde meget lettes og Dygtighed baade til de vanlige Syssler og til Militærtjenesten betydeligen forøges.

Regjeringen har ogsaa søgt at virke paa Bondestanden ved gode Skrifers Uddeling og Læselystens Dyrkelse. I denne Henseende anskaffedes mange Exemplarer af forskjellige gode og nyttige Bøger, saasom af Høeghs Anviisning til et velordnet Jordbrug, Steenstrups Skrift om den danske Bondes Pligter og Rettigheder, Muffsens Skrift om Hampavlens, og flere. (Af det sidste bleve 10,000 Exemplarer omdeelte.)

Randhuusholdnings-Selskabet modtog idelig Prøver paa Kongens Beredvillighed til at understøtte, især med Penge, ethvert Foretagende til Bondens Bedste, saasom til at fremme planmæssig Drift af Jordlodder, til at faae dygtige Avlskarle oplærte hos gode Agerdyrkere, til at uddele og udbrede nye Agerdyrknings-Redskaber, og saaledes mere.

Planen for dette lille Skrift og dets Grændser medføre, at her ikke kan udvikles, hvilke de Grundsatninger og Bestemmelser ere, som af Regjeringen bleve givne i de Anordninger, der angaae Bondestandens Dannelse og Oplysning. Har Bonden ikke ogsaa fra Barnsbeen af den rigeste Anledning til at være paa det nøjeste bekjendt hermed, og at glæde sig ved og paastjønne det Gode, Kongen herved stiftede? Vi burde kun ikke forbigaae at nævne som en vigtig Green

af den Omsorg, Kongen viste for Bondens Vel, at han førte ham til en saadan Grad af Kundskab og Dannelse, at neppe noget Lands Bondestand i Almindelighed kan prise sig saa lykkelig derved.

At Bonden ej skulde mangle Velsighed til at kunne tilstræffeligen kjende de Love og Anordninger, der vedkomme hans Stilling, og som det blev hans Pligt at kjende og lyde, som ogsaa at see sine Rettigheder beskiermede, har Kongen ogsaa Omsorg, ved, foruden de sædvanlige fra ældre Tider brugte Bekjendtgjørelsesmaader, at lade saa mange Exemplarer trykkes, at der hos hver Sognefoged og hver Oidmand i Landsbyerne altid kunde være et Exemplar til almindelig Læsning, Efterlæsning og Vejledning, naar det forredes eller ønskedes.

Endnu maa her erindres, at i den vigtige Tid, i hvilken Bonden var i den militære Tjeneste, ogsaa var sørget for at vedligeholde og udvide den Underviisning, han i Skoletiden havde faaet.

Bonden i huuslig Stilling eller i Familielivet.

I Henseende til Statsborgerens huuslige Forfatning og den Lykke, han bereder sig i hyggeligt Hjem og ved de Beqvemmeligheder, han i dette formaaer at skaffe sig, har Statens Regjering opfyldt sin Hensigt, naar den har sikret ham hans borgerlige Rettigheder, værnet om hans Ejendom, og lettet Afgang til Dan-

nelle og Oplysning. Han maa her forresten selv være sin sandeste Lykkes Skaber. Men hvor det gjaldt om at befrie Bonden fra en unaturlig Umyndigheds-Tilstand, at hæve hans Aand fra den Forkuelse og Sløvhed, som en Trældoms-Tilstand havde medført, og at give ham Sands for de Goder, der ligge i at have det godt i sit Hjem, og at have sine Bequemmeligheder og Fornødenheder om sig, da var der Anledning for en faderligsindeet Regjering til ogsaa i denne Henseende at virke indgribende, og vi have ovenfor (S. 269) antydet, at velgjørende Foranstaltninger i disse Henseender ogsaa hørte til de Gjenstande, for hvilke der af Kommissionen til at befordre Bøndernes Vel paa de kongelige Godser i Frederiksborg og Kronborg Amt, vistes Omhu. Bonden fik saaledes Bygningshjælp, Udvissning af Skovene, Underviissning, Brøndhjælp. For at opmuntre ham til passende Haveanlæg, og lette ham Afgang til at faae saadanne Træer, der til egen Brug, til Ly og Ziir, eller til Salg, kunde blive ham vigtige, anlagdes Frugttræskoler og Planteskoler.

At mange Godsejere i de Tider, deels opmuntrede af det givne Exempel, deels af egen Drift, fulgte de samme Grundsætninger, bør ikke være ubemærket, ligesom ogsaa den nysnævnte Kommissions Medlem W. A. Hansen, hvis ypperlige lille Skrift vi paa det ovenanførte Sted have anbefalet, ogsaa i denne Henseende fortjener at leve i Bøndestandens kjærlike Amindelse.

For den veltænkende Bonde, der elsker sin Kone og sine Børn, kan der ikke være nogen smerteligere Tanke, saa ofte hans Kone er frugtommelig, end den, at han ved en ukyndig eller uersfaren Jordemoders Forseelse vil kunne miste hende eller Barnet, eller maa ssee dem begge. Ogsaa dette blev en Gjenstand for bemæltede Kommissions Overvejelse; Kongen bifaldt dens Forslag i denne Henseende, og Frederiksborg Distrikt fik 5, Kronborg Distrikt 6 eraminerede Jordemødre. Derhos var det ved Bestemmelsen af deres Antal, Bopæle og Distrikter iagttaget, at ingen Mand skulde faae mere end omtrent $1\frac{1}{2}$ Mil fra sit Hjem til Jordemoderens Bopæl. Jordemødrene fik Løn og Brændselspenge af den kongelige Kasse, fri Bolig med en Huuslod, og en formelig Instruction.

Siden bleve oplærte Jordemødre allevegne ansatte i de overalt i Riget fastsatte Distrikter, med Boliger og Lønninger af Kommunerne, og saaledes at de ere forpligtede til at komme de Koner til Hjælp, der nyde Understøttelser af Fattigkasserne. Ligeledes ere Læger ansatte overalt paa Landet. Disse og flere Indretninger baade for Sygeplejen, Medicinalvæsenet overhovedet, og derunder Vaccinationen, og i Henseende til Hjælp og Understøttelse for Trængende, ere paa de hensigtsmæssigste Maader deels bragte tilveje under Frederik den 6tes Regjering, deels, saavidt saadant forhen fandtes, forbedrede og udvidede; dette bliver her blot bemærket. Men en udførligere Beretning om denne Materie er her ikke Sted til.

Hvad Regjeringen kan gjøre for Bonden paa hans gamle og svage Dage, eller naar trange Kaar og Elendighed falde i hans Lod, kan ikke være andet, end hvad der er at gjøre for andre Statens Borgere i lignende Forsatning. Vi have derfor intet videre særdeles at anmærke, end at der i Lovens almindelige Bestemmelser om Aftægt og om Skifte var viist Om-
sorg for at forebygge Uretfærdigheder. Dog maa for Tidsløbet under Frederik den Sjettes Virksomhed erindres, at i Forordn. 12 Sept. 1792, Rescr. 29 April 1796, Forordn. 25 Juli 1817, og flere, er taget Hensyn til Lettelser for Bonden ved Skiftebehandlinger.

Bondens Stilling i Kommunal-Anliggender, som Sognefoged, Præstens Medhjælper, Deputeret til de raadgivende Provindsialstænder o. s. v.

I alle disse Henseender, og ved alle de Love og Anordninger, som derom ere gjældende og udstædte i det sidst henrundne halve Aarhundrede, har Bondestanden modtaget mangfoldige Bidnesbyrd om at vor hensevede Konge var Bondens Ven, at han indsaae Standens Vigtighed for Landets Vel i det Hele, og at han stedse havde for Øje, hvad der kunde danne den til en højere Værdighed. Saaledes sørgede han stedse, saa vidt muligt, at give Bonden i oplyste og gode Præster de bedste Lærere, Mønstre og Formænd i alt, hvad godt er. Saaledes viste han den størst mulige Opmærksom-

hed for Landsoldaternes Dannelse i de Aar, i hvilke de vare Rekruter og i Tjenesten, den faderligste Om-
sorg for deres legemlige og aandelige Vel, saa at de
som sædelige og gode Menneſter kunde vende tilbage
til Hjem og Familie, til Agerbruget, eller hvad anden
Næringsvej der blev deres Lod, alt efter deres Stand's
og Stillings Beskaffenhed og Livets forskjellige Kaar.
Og som disse vidste, at hans Faderøse vaagede over
dem, altid rebe til at hindre deres Forurettelse, til at
paastjønne og belønne Duelighed og retskaffent For-
hold, saaledes gav han den hele Bondestand mang-
foldige Beviser paa, at det var hans Villie og hans
Bestræbellers Formaal, at Dannelse, Dygtighed og
hæderligt Levnet ogsaa steds skulde nyde hæderlig Paa-
stjønning; han lærte Bonden, at der i det, at for-
tjene Navn af de bedste Sognemænd, laa en opmun-
trende Belønning for retskaffen Wandel; han lærte dem
at agte sig selv, ved det at han agtede dem.

I Uddelelsen af Ordener og udvortes Hæderstegn
kan Regjeringen have et virksomt Middel til at op-
muntre til nidkær Opfyldelse af borgerlige Pligter,
naar det skeer med Skjønksomhed og viis Sparksomhed.
Saadanne Udmærkelsestegn vare forhen i Adelen's og
de Fornemmes udelukkende Besiddelse. De kunde i
Almindelighed ansees for at høre til Paaklædnings-Præ-
delsler for Mænd, der steds saaes i eller hørte til
Fyrsternes Omgivelser, eller vare stegne til høje Po-
ster og havde havt mange Tjenestear. Man betrag-
tede Prædelsen som Tegn paa slige Egenſkaber, og for-

bandt ikke dermed den Højagtelse, der stedse skyldes og med Skjønksomhed ydes Fortjenester. Da Frederik den Sjette inddeelte Dannebrogordenen i Klasser, for i den tillige at have et passende Belønnings-Tegn for Fortjenesten, i hvilken Stand den end fandtes, saa glemte han ikke de ringere Stænder og Bonden. Og ligesom det er en bekjendt Sag at han holdt Dannebrogsmændenes Kors i Ære, ikke blot ved selv at bære det, men og ved samvittighedsfuld Omhu for at uddele det til Mænd, som han ansaae for sande Værdige, saa vide vi og, at han med Glæde gav det til mange Bønder. Dermed forbandt han, ved Dannebrogsmændenes Kasse, det ikke ringe Gode, at, naar den med Korset hædrede Mand døde og hans Enke og Efterladte dertil vare trængende, kunde de af denne Kasse vente sig understøttende Hjælp.

Men Bonden skulde under hans milde Scepter stige til en langt højere Ære; han fik Sæde og Stemme i de Forsamlinger, hvori Statens vigtigste Anliggender skulle drøstes og overvejes, inden Kongen giver dem Lovs Kraft. Og naar vi nu have hørt mangan en Bondemand fremkomme i Stænderforsamlingerne med fornuftige og velgrundede Bemærkninger over de forekommende Sager, naar vi have seet hans frimodige Menings-Utring ligesaa vel paaagtet som den gjæveste Greves, og naar vi da lade Tanken gaae tilbage til hvad Bonden var, dengang den unge Kronprinds med kraftig Haand antog sig hans Vel, da kunne vi ligesom i et samlet Overblik beskue alle de Belgjerninger, Bonden skylder Kong Frederik.

Beflignet være hans Minde! Saalænge Danmark staaer, skal Frederik den Sjette, Bondens Ven, ikke forglemmes.

Hvad der under Frederik den Sjettes Regjeringsvirksomhed er gjort for Bønderne i Hertugdømmerne Slesvig og Holsteen.

Ved at betragte Bondestandens Forfatning i disse to Hertugdømmer, maa man, ligesom i Danmark, skjelne imellem Selvejere, som besidde deres Gaarde med fuldkommen Ejendomsret, i fuldkommen Uafhængighed af Fordegodsfejere, og som, i Egenstaaelse af umiddelbare Undersaatter af Regenten, nøde fra ældre Tider og nyde en fordeelagtig borgerlig Stilling, og imellem de Bønder, som stode i et afhængigt Forhold til Godsejeren. Disse sidste vare indtil Slutningen af Aaret 1804 Liv egne, og overhovedet værre farne, end de danske stavnsbundne Fæstebønder.

Liv egenstaaelsen fandt Sted i nogle Egne af det Slesvigiske og i den østlige Deel af Holsteen; i den vestlige Deel af dette Hertugdømme derimod kun undtagelsesviis. Tyve tusinde Familier, der udgjorde over 100,000 Mennesker, succedede under Ufrihedens Aag.

Den Liv egne var med sin Familie saa aldeles ufri, at han intet Skridt kunde gjøre, ikke gifte sig, ikke flytte fra Hjemstavnen, ikke lære noget Haandværk, ikke gaae ind i nogen borgerlig Haandtering,

uden Godsejerens, Herremandens Tilladelse. Vovede han at unddrage sig fra dette Lag, begav han sig nogetsteds hen, saa kunde Godsejeren fordrø ham udleveret. Denne vovede selv Strafferet, dømte selv, og lod selv Dommen udøve; ja Baron Eggers, en Mand, der kjendte nøje til Livegenskabets Beskaffenhed, fortæller, at han har seet en Livegen i Kortspil blive sat eller vovet paa et Kort, samt at han mangen en Gang har været Vidne til, at endog godmodige Godsejere talte om deres Livegne, som om en tro Hund, og som om man ikke med den bedste Attraa kunde skjænke dem en større Frihed, der var ganske fremmed for deres Natur og Bestemmelse."

En Godsejer, der "vilde være ond", kunde da være det, skjøndt ikke altid ustraffet. Historien bevarer en Beretning om en grusom og umenneskelig Behandling, udøvet af en Ejer af Godsset Bureau i Holsteen, imod nogle Livegne, af hvilke de tre pinedes til Døden*).

*) Denne Tildragelse forefaldt for 118 Aar siden, og skal her fortælles som et Beviis paa hvad Livegenskabet kunde medføre. Godsejeren Henrik Kanzaou havde sat en af Godssets livegne Bønder, Henrik Wiese, fra den Gaard, han beboede, og sat en anden Bonde isteden. Wiese betalte ikke Godsejeren den Gjæld, han havde paadraget sig, og folgte tværtimod noget paa Gaarden avlet Korn til Andre, blandt hvilke var en Møllerkone. Derpaa undveg han fra Godsset. Kanzaou vilde vide hvor den undvegne Livegnes Opholdssted var, og holdt sig derfor til de ligeledes Livegne,

De gode Godsejere, og man tør vel, til Ære for Menneſkeheben, regne, at diſſe vare de fleſte, behandlede viſtnok deres Livegne menneſkeligere, efter Sædvaner, og ſom gode Herſkaber behandle deres Tyender, eller i det mindſte ſom den fornuſtige Herre behandler ſine nyttige Huusdyr. Men Menneſkevennen maatte dog ønſte og virke til, at den Mulighed, ſom var der, til ond Behandling, blev betagen, og at den

Huſtruen Trine Wiſe, 22 Aar gammel, Stedsønnen Johan Wiſe, 19 Aar gammel, Tjenſtekarlen Frederik Schulz, 30 Aar, og Møllerkonen Schnorr. Han lod dem arreſtere i en mørk og ſmudſig Kjelder under Herregaarden, hvor de bundne og med Lænker pinedes, havde ikke Palm at ligge paa, ſik kun om Søndagen Mad, ellers kun Vand og Brød. De ſik Pidskeſlag, og i Saarene indgnedes Peber og Salt. Kort, de behandledes ſaa gruſomt, at Trine Wiſe, der var frugtſommelig, aborterede og efter ſaa Dage døde. ligesom ogſaa Sønnen og Tjenſtekarlen 14 Dage efter Arreſteringen vare ved Døden befriede fra deres Lidelſer. Godsejeren Ranzau undgik ikke Criminalrets Tiltale, og derunder Paastand om Dødsſtraf for hans øvede Umeneſkelighed. Dommen ſaldt d. 1 Oct. 1723. Han befriedes vel for Dødsſtraf, men paalagdes en Pengebod af 10,000 Rdl. til den kongelige og fyrſtelige Fiſkus, 2000 Rdl. til gudeilig Brug, Udredelſe af 10 Rdl. aarligt til hver af Trine Wiſes efterladte Børn indtil deres 15de Aar; til Frederik Schulz's Enke 20 Rdl. aarligt, og til Møllerkonen Schnorr for lidt Arreſt og Smerte ſtrar 100 Rdl., ſamt aarligt ſaalange hun levede, 10 Rdl. Desuden dømtes han til 5 Aars Landforviſning, og til at betale alle Sagens Omkoſtninger. Stedets brave Præſt, Roſs, havde antaget ſig de Ulykkelige.

unaturlige Trældoms-Tilstand, hvori Livegenskabet holdt hans Medmennesker, blev ophævet.

Der fandtes ogsaa ædle Godsejere, som i Forbindelse med heldbringende økonomiske Forbedringer, hvilke de paa deres Godser udførte, ogsaa frigave deres Livegne. En Mand, der formedelt det gode Exempel, han heri gav, har et hæderligt Navn i Historien, var Geheimeraad Grev Hans af Ranzau = Alsheberg, som ved Aaret 1766 havde begyndt dermed; endeel Aar henrandt dog førend hans Plan kunde i Aaret 1794 af Grev Christian til Ranzau = Alsheberg blive aldeles fuldendt. Historien herom findes i Niemanns Miscellaner S. 191—211.

Ligesom i Danmark Regjeringens Foranstaltninger til Bondestandens Bedste vare begyndte med de kongelige Godser, saaledes fandt det samme Sted i Hertugdømmerne. En af de første Foranstaltninger, som saaledes bleve iværksatte, var, at de æroiske Bønder ved kongl. Declaration af 10 Jan. 1787 bleve frigitte fra deres Fæste-Egenskab, og skjenkede fuldkommen Ejendom over deres Huse og Gaarde. Hvad ellers de kongelige Godser angik, da var det, førend vor Periodes Begyndelse, fra Finantsernes Synspunkt befundet rigtigt, at sælge til Private de Domainier eller Godser, som Staten her ejede; men forinden Salget skede, vilde man udføre Livegenskabets og Hoveriets Ophævelse, altsaa, hvad der maatte sættes i Forbindelse dermed, tillige Godsernes Udstykning og forandrede Driftsplaner. Hermed var man ogsaa kommet

temmelig vidt frem, da Frederik den Sjette greb Statens Noer og i Grev Chr. Reventlow fik den udmærkede Hjælper.

Det saaledes af Ejeren af Godset Ascheberg og siden paa de kongelige Godser givne Exempel, blev efterlignet af forskjellige Godsejere. Den unge Fyrste, der var besjælet af høje og ædle Ideer om det, han vilde virke for den stavnsbundne danske Bondes Frihed og Bølfærd, tænkte sig ligeledes med Varme, hvad der maatte kunne udrettes for Hertugdømmernes Livsøgne; men ogsaa indsaae han, at den vakte Tidssønd og de heldbringende Følger af forskjellige Privates priselige Bestræbelse, maatte medføre en naturlig, god og jævn Fremgang, samt en tilvarende frivillig Efterfølgelse, der sikrere lover godt Udfald og almindelig Udbredelse, end en indgribende Regjeringsforanstaltning. Han indsaae, at Lovgiverens Tiltræden her ikke krævede nogen Tilføjelse, at der vel skulde lægges en fast og sikker Grundvold; men at der kunde gives forberedende Tid, og oppebies den bedste Stemmings mægtige Kraft. Fyrsten kunde og stole paa, at hans troe Mænd og Benner, Grev A. P. Bernstorff, under hvis Ministerium Hertugdømmernes Sager henhørte, og dennes Hjertens Ven, oftnævnte Grev Chr. Reventlow, der begge havde friske Anskuelse og indflydelsesrige Forbindelse med Hertugdømmernes Ridderkorps og Godsejere, vilde benytte Tidssomstændighederne.

I Aaret 1791 indtraf en Lejlighed, hvorved der

fra Lovgivningens Side kunde virkes for at afværge vilkaarlig Behandling af Jordbrot mod Bønde. En kongl. Resol. af 30 Sept. s. A. indeholder, at det skulde være Besidderne af adelige Godser i Hertugdømmerne forbudet at afgive nogen af de til Godset Hørende vilkaarligen til Straffe=Arbejde eller til Militær=Tjeneste, under Tab af deres Ret til Personen.

Hvad Hovedsagen angik, da bleve nogle til Die=medet sigtende Forsamlinger berammede af Ridderstabs Korpss og de andre Godsejere, og i en saadan Forsamling blev en Kommission valgt, for fra alle Synspunkter at tage Sagen under Overvejelse, hvorefter der blev erklæret, at Rivegenskabets Ophævelse maatte ansees for nødvendig. Ovennævnte Grev Christian Kanau=Ascheberg maa her atter nævnes som et af Kommissionens særdeles virksomme Medlemmer, og som en varm Befordrer af Ideens Udførelse. En kongl. Resolution af 27 Jan. 1797 (bekjendtgjort fra Kancelliet den 30te s. M.) bevidnede Kommissionen Hans Majestæts allernaadigste Bifald og synderlige Velbehag, og indeholdt tillige forskjellige Bestemmelser om flere i denne Anledning fornødne Foranstaltninger. Grev Bernstorff, der egentlig havde været Sjælen i det store Værk, døde d. 21 Juni 1797, og nød altsaa endnu den Glæde at see Sagen saavidt fremmet.

Nu gjaldt det om at ordne Retsforholdet imellem Godsejerne og Bønderne. Hidtil havde Godsejernes Ejendomsret over deres Rivegne været forbunden med

den Forpligtelse, at underholde og forsørge dem. Naar Ejendomsretten over dem bortsaaldt, var tillige Forpligtelsen ophævet, hvorfor det blev nødvendigt, fra Statens Side at ordne Retsforholdet saaledes, at de frigivne Livegne kunde betrygges mod Brødløshed, og at den dem tiltænkte Belgjerning ikke skulde worde dem til Fordærvelse. De gjensidige Rettigheder imellem Godsejere og Bønder i Henseende til den Jord, som Bønderne vare i Besiddelse af, maatte altsaa ved Lov bestemmes. Fra saadant Synspunkt udgif den kongl. Forordn. af 19 Decbr. 1804, som befalede, at Livegenskabet i de to Hertugdømmer skulde den 31 Decbr. 1804 være aldeles ophævet, og det for stedse, uden nogensomhelst Undtagelse; at alle da endnu bosatte livegne Gaardmænd, Huusmænd eller Zunderster, som ikke ifølge Forpagtnings- eller Overladelses-Kontrakter vare sikrede, men bleve udsatte af deres hidtil havde større eller mindre Besiddelser, skulde som Stadesløsholdelse nyde, paa deres og deres Enfers Livstid, uden Betaling den Aftægt, som paa ethvert Sted især var Skik og Brug for den Klasse, hvortil de hørte, og jordløse Zunderster, som ved benævnte Tidspunkt bleve frigivne, skulde, naar de forlangte det, nyde fri Bøllig paa Godsset paa deres og deres Enfers Livstid. Antallet af de den 31 Decbr. 1804 paa ethvert Gods værende Familiesteder, som vare forsynede med Jord, maatte ikke formindskes, og i Særdeleshed skulde Antallet af de paa ethvert Gods af Livegne, af Frigivne, eller af andre Bønder for Djebkliffet behoede hele,

halve eller fjerdedeels Gaarde, Boel, eller deslige Steder, vedligeholdes i saadan Egenkab, uden nogen Forandring. Det i Livegenskabet grundede vilkaarlige Hoveri, eller Tjenesteplichtighed til Godsejeren, skulde bortfalde imod en passende Godtgjorelse i Penge eller i bestemt Arbejde, indtil en ny Kontrakt kunde sluttes; for saavidt en saadan ikke blev oprettet til d. 1ste Maj 1805, maatte Bønderne vedblive at yde den til Hovedgaardens Drift uomgjængelig nødvendige Tjeneste, indtil en kommissariff Kjendelse kunde affiges, hvilken det snarest muligt maatte gives; al Forpligtelse til ubestemt Hoveri af Spand- eller Gangdage skulde være ugyldig; Tvistigheder, der kunde opstaae imellem Bonde og Godsejer, skulde i de første fem Aar, uden formelig Rettergang og uden Retsgebyrer, afgjøres ved Kommissarier. Denne i Landets Historie mærkværdige Forordning skjenkede mere end 100,000 Mennesker, som hidtil havde levet under Livegenskabets Aag, uden at kunne glædes ved nogen fri Villies Ytring, uden nogen Art af Selvstændigheds Følelse, Statsborgerens Frihed og Rettigheder. Ved Forordningens Underskrift ytrede den ædle Kongesøn paa en smuk Maade sin varme Begejstring for den gode Sag. "Jeg glæder mig hjerteligen", sagde han, "at jeg nu omsider seer et Dnsse opfyldt, der næsten i 20 Aar har været mig magtpaaliggende." Imidlertid havde han jo virket, hvad der lod sig gjøre. Sagen var vanskeligere i Hertugdømmerne end i Danmark. Livegenskabet havde der en noget forskjellig Bestaffen-

hed fra Stavnsbaandet i Danmark. I Riget laa Grunden, som ovenfor viist, i Landmilitærvesenets Organisation, og i det af Regjeringen valgte Middel mod øde Gaardes Henliggen. I Hertugdømmerne var Livegenskabet mere rodfæstet i Godsejernes nedarvede Ejendommel, og Regjeringen havde mere Føje til ikke at gaae saa rast og hurtigt tilværks. Det maa og her erindres, hvad man har bemærket, at iblandt alle de Lande, i hvilke germaniske d. e. tydske Sæder herske, vare Slesvig og Holsteen de første, hvor Livegenskabet fuldkommen og aldeles blev afføffet.

Grundregler vare saaledes givne, ifølge hvilke Bønderne skulde give Godsejeren Bederlag eller Godtgjørelse i Hoveri eller Tjenesteydelser af deres Gaarde og Jorder; det var ogsaa befalet, at dette Bederlag skulde være bestemt og skriftligt; men endnu stod tilbage, at foreskrive yderligere, nøjagtige Bestemmelser i denne Henseende. Disse bleve givne i en Forordn. af 26 April 1805, hvorefter endelige Afgjørelser skulde skee inden den 1ste Septbr. enten ved frivillige, men skriftlig opsatte, Overenskomster, som paa mange Godser, især i Hertugdømmet Slesvig, fandt Sted, eller ved Regjerings-Kommissarier, hvis Omrejser fornemmelig paa mange af de holsteenske Godser bleve nødvendige. Nogle Steder lykkedes det Kommissarierne, at faae Forlig imellem Parterne afsluttede, men paa mange Steder maatte de ved Kjendelser fastsætte, hvad der skulde være Regel. En nærmere Forklaring af de gjorte Bestemmelser gaves i et

Kancelli=Patent af samme Dato som Forordningen, og derpaa udkom, den 17de Juli 1805, en udførlig kongelig Forordning, der i 60 Paragrapher, efter de samme Grundsætninger, som vare fulgte i Hoveriforordningen for Danmark af 25 Marts 1791 (see S. 295), indeholdt Bestemmelser om god Ordens Overholdelse ved Hoveriet o. s. v.

En ny Rettergangs=Anordning, som det forandrede Retsforhold imellem Godssejere og Bønder gjorde nødvendig, blev (i 48 §§) udstædt under den 19de Juli 1805.

De saaledes, efter vel overvejede Undersøgelser, med Virksomhed og Standhaftighed udførte Foranstaltninger, samt de udgivne Love, hvorved mange Tusinder af Livegne erholdt borgerlig Frihed og en sikret Stilling, hvorved Landet vandt Styrke og Beboernes Velstand fremmedes, udgjøre et af de mange herlige Partier i Frederik den Sjettes Historie.

Iøvrigt viste Kongen, sin hele Virksomheds Tid igjennem, den samme landsfaderlige Omsorg for Hertugdømmernes Bondestands Bedste, som for de danske Bønders.

Den norske Bønde fra 1784 til 1814.

I Norge, hvor Fæstebønderne, eller som de der benævnes, Lejlændinger og Børelmænd, ikke stode i noget besværligt eller vilkaarligt Retsforhold til deres

Gaardes Ejere, men hvor borgerlig Frihed efter Lovenes Bud herskede, hvor der altsaa ikke var at kæmpe mod Misbrug, Godsejer=Vilkaarlighed, trykkende Hoveeri eller Stavnsbaand, og hvor dømmende Ret eller Fogedmagt ikke var udøvet af selve Lejlændingernes Herrer, havde Regjeringen ikke Lejlighed til at øve saa lyssende Daad, som i Danmark og Hertugdømmerne. De i Norges som i Danmarks Historie uforglemmelige herlige Nordmænd, Brødrene Christ. og Edv. Colbjørnsen, Christ. Pram, Tønder=Lund, Enevold Falsen, alle i Frederik den 6tes Oldkæmpere for Frihed og Ret, saavel som de norffødte Digtere, Nordal Bruun, Storm, Klein, og fl., havde visselig deres elste Fædrelands Tærv for Dje. Men her var intet Ufrihedens Aag at sønderbryde, her kunde den norffe Obelsbonde, som Sagnet beretter, i en Samtale med sin Konge, udtrykke sin lykkelige Uafhængigheds=Stilling og sin Stræben med de stolte Ord: "Gud give jeg aldrig maa trænge til dig, og du aldrig til mig!" Saa heldigt var Norge, at dets Bønder — og vor Tale er her om Bonden — vare fribaarne, og altsaa ej trængte til en Gave af det, de allerede besad. I saadant Hensyn havde altsaa Frederik den 6te ikke den "Ufrihedens Bygning" for dem at "nedbryde", som for den danffe Bonde.

Men naar det forundtes den norffe Bonde at see og tale med Frederik den Sjette, baade da denne som Kronprinds besøgte Norge i Aaret 1788, og siden, naar Bonden, i militær Tjeneste, eller for at andrage

noget for Regjeringen, eller i noget som helst Grinde kom til Hovedstaden og fremstillede sig, da fandt han altid i ham den kjærlige og omhyggelige Landsfader, stedse rede til at hjælpe i alt, hvad han kunde, stedse tilgængelig og opmærksom, imødekommende de Ønsker og Forhaabninger, der fremfortes, og opfyldende, hvad der lod sig opfylde.

For den store Klasse af den norske Bondestand, der havde sin Næring af Kjørfler med Skovenes Produkter, eller af Kuldriften, eller Malmbrydning osv., blev der stedse taget Hensyn til, hvad der til Bondens Lærø kunde komme i Betragtning.

For den talrige Klasse af Huusmænd i Norge, hvis Flid saameget har bidraget til at opdyrke Landet, udstædtes under 29de Juni 1792 en Forordning, der til Huusmændenes Betryggelse og til Forebyggelse af al vilkaarlig Behandling, befalede de Jorddrotter, som bortfæste Huusmandspladser, ved Bortfæstelsen at meddele Huusmanden en Seddel, hvori de Vilkaar, paa hvilke Pladsen er ham overdragen, nøjagtigen bestemmes, m. m.

Al de for Norges Landvæsen og Landbosforhold udstædte Forordninger kan den om Tiendevæsenet, af 31 Juli 1801, vel kaldes den mærkværdigste, som den er højstbetydende. En Sammenligning mellem den og den senere givne danske Tiendeforordning, vilde have Interesse med Hensyn til de store Forforskjelligheder, som særegne Forhold gjorde nødvendige.

Grev Reventlow, som med megen Iver deeltog

i dens Udarbejdelse, var ogsaa en nidfær Medarbejder i en Lovgivning om Jords og Skovs Udskiftning af Fælledskab i Norge, hvilken dog formedelst de Krigsforhold, der opstode, og sammes Følger, ikke udgif.

Norges fribaarne Selvejerbønder, som der kaldes Odelsbønder, sadde paa de fra Fædrene nedarvede Ejendomme, og havde en Indløsnings-Act, naar Ejendommene vare komne i fremmed Eje. Saadan Indløsnings- og Odelsret var en vigtig Sag i Norges Landboret, og nogle Bestemmelser, der vare blevne nødvendige om Hævdstiden for Odelsretten eller for Odelsindløsningen, bleve anordnede ved Forordn. af 5 April 1811.

Endelig virkede Frederik den Sjette i Norge efter de samme gode Grundsætninger, som i Danmark, for Bondens Dplysning, Skolevæsenet, Sundhedsplejen, Rettergangen, Forligelsesvæsenet osv. Vi tvivle ikke om, at der endnu lever i Norge mangan Bonde, der erindrer ham og bevarer hans Minde med erkjendtlige Følelser, men lade det isvrigt være den skjonnsomme, brave og frisindede Nordmands Sag, at tolke hvad Frederik den Sjette var som den norske Bondes Ven.

Om Frederik den Sjettes Virksomhed for Bilandene og Kolonierne, som den ringe og fortrykte
Klasses Ven, og for Negerens Bedste.

Ogsaa med Hensyn til den danske Stats Bilande og Kolonier, maae vi indstrænke os til at drage Opmærk-

somheden hen paa, at Frederik den Sjette udstrakte sin landsfaderlige Omhu til dem, og virkede hvad han kunde til de ringere og undertrykte Klassers Vel. Hvem er det ubekjendt, at det var den danske Regjering, som først, ved den af hele Europa beundrede vise Forordning af 10 Marts 1792, begrændsede den umenneskelige Slavehandel og forberedede dens Ophør og Løsningen af Negerens Fænger. Ved sin Medvirken hertil, vandt den unge Fyrste dengang en Hæderskrands, hvis Blade ikke visnede under hans lange Regjering. Men han fulgte her sin bestandige Grundfætning, uden voldsom Omstyrtning af bestaaende Indretninger og Forhold, ved vel overvejede Foranstaltninger og indledende Forbedringer at raade Bod paa eller modarbejde det Onde; og i hvorvel Forholdene og Koloniernes fjerne Afstand fra Landsfaderens Dje ofte lagde uovervindelige Hindringer i Vejen for hans mennefskjærlige Hensigter, saa virkede han til sine sidste Dage for den ulykkelige Negeres Dplysning, Sædelighed, og mennefseligere Behandling. Men naar det begyndte Bærf vorder fuldført, naar Neger-slaven, ligesom nu Danmarks Stavnsbundne og Hertugdømmernes Liv egne, kun nævnes i Historien om de sundne Tider, og naar Vestindiens Sorte, som Kongens Underfaatter, ej længere benævnes som Slaver og Ufrie, men som frie Dyrfere af den Jord, der nærer dem, da skal det mindes, at det var ham, som ved herlig Konge=Jdræt grundlagde Bærfet, at Frederik den Sjette ogsaa var Negerens Ven.

Hædersminder, om Kongens Daad til Bonde- standens Vel.

Vi have neppe forbigaaet noget af alle de mærkelige Vidnesbyrd, som Lovene og Historien bevare om Frederik den Sjette som Bondens Ven. Det vil vel ikke være undgaaet den opmærksomme Læser, at de fleste og tildeels de vigtigste af de Love, der vidne herom, skrive sig fra hans Virksomheds tidligere Dage. Men dette er en naturlig Folge deraf, at Grunden til Forbedringerne dengang blev lagt, Overvejselsen og Forberedelserne dengang bleve foretagne, og Iværksættelsen dengang blev baade begyndt og for endeel fuldbragt. Vedligeholdelsen og Udbredelsen af det Gode er altid mindre iøjnefaldende end den første Indstiftelse deraf, men ikke mindre velgjørende, og den ædle Monarks Virksomhed herfor fortsattes uafbrudt saalænge han levede; ja han satte just Kronen paa sin Kongedaad i sine sidste Leveaar. Paa samme Maade har Folkets Kjærlighed til ham yttret sig, den Løn han ønskede sig for sit utrætteligen arbejdsomme Liv. I hans raske Ungdoms-Dage, da han brød det Trælleaag, under hvilket en saa stor Deel af Landets Børn sukede, da lod Jubelen højt, ej blot Bondestanden folte dybt, hvad den skyldte ham, men Nationen, dens Skribenter og Digtere vare besjælede af en almindelig Glæde over ham og over Landets Lykke. I hans Manddoms modgangsfulde Dage og under hans Alderdoms roligere Virken levede Kjærligheden til ham, med urokke-

lig Trostab under tunge Prøvelser, og vorede, om den end ikke i enhver Periode ytrede sig saa lydelig, i erkjendtlige hengivne Hjerter, og da omsider Herren kaldte ham, da var Sorgen over hans Bortgang stor som den var almindelig, og de af ham befriede Bønder bare ham til hans Grav.

Et taknemmeligt Folk maa ønske, i bestuelige Mindesmærker at efterlade til kommende Tider Vidnesbyrd om, at det har paastjønnet den Lykke, at besidde en saadan Fyrste. Det er disse Duffer og Følelser der, kort efter Kongens Død, have bevæget et Antal af vore jydskke Brødre til at begynde en Subskription til Oprettelsen af en Mindestotte for Frederik den Sjette.

Men de samme patriotiske Følelser havde alt længe tilforn talt i fædrelandssindede Medborgeres Bryst; de havde foranlediget Oprettelsen af en Restotte, skjønt mere end det prægtigste Mausolee.

I Anledning af Kronprindsens Giftermaal i Aaret 1790 havde Digteren Thomas Thaarup frezvet sit fædrelandste landlige Syngestykke: Høstgildet, hvori Bønder ere de Handlende; dog ikke de trælbundne Skabninger, som man forhen havde tænkt sig ved dette Navn, men saadanne frie Mænd, som Digteren i Anden saae at Kongens vise Lovgivning maatte fremfalde af den danske Bøndestand, saadanne hæderlige Mænd, som den, han gav det ypperlige Studsmaal:

"Han var en klog og ædel Mand;
 Thi ædel kan en Bonde være.
 Hans Stolthed var hans Bondestand,
 Hans Ærlighed det var hans Ære.
 Han var sin Gud og Konge tro;
 Hans Liv var Fryd, hans Død var Ro."

I dette Digt, som blev opført paa Skuepladsen, har Digteren ladet Bønder oprejse en Mindestotte for Frihedens Fader og Ven, for ham, som havde "adlet Bondens Stand."

Denne Idee til et Minde, som "frie Hænder satte hen", fandt et saadant Bifald, at en Mængde Fædrelands-Benner besluttede at udføre den i Virkeligheden. Udførelsen overtoges af Formændene for Naturhistorie-Selskabet, P. Fr. Suhm og Tønder Lund, Præsidenterne for Landhuusholdnings-Selskabet, C. A. Fabricius, Ove Malling og Chr. Colbjørnsen, og Direktøren for Kunstakademiet, N. A. Abildgaard. Disse udstædte under den 23 April 1791 en Plan for Subskriptionen, men allerede inden den offentlige Indbydelse kunde udgaae, var mere end det halve af den fornødne Sum tegnet.

Spørgsmaalet blev nu om Stedet, hvor Støtten skulde rejses. Det maatte vælges saaledes, at "Belgjørerne kunde jævnlig se det, kunde lønnes for deres rebelige, utrættede og møjsomme Stræben, ved den glade Overbeviisning, at de ikke arbejdede for et ufsjønsonomt eller utaknemmeligt Folk; — saaledes at ogsaa vi dagligen se det, og dagligen mindes derved

om den patriotiske Dyd, hvorved vi ene kunne værdis-
gen, lønne en saadan Regjering." — Et saadant Sted
valgte man tæt uden for Vesterport, lige i Runddelen,
hvor Landevejen løber imellem de anlagte Alleer.

Grundstenen til Monumentet blev højtideligen
indviet den 31 Juli 1792, og Dagen var valgt, fordi
den var Kronprindsens Bryllupsdag. Paa Pladsen,
hvor Mindet blev rejst, paradérede rundtom Hovedsta-
dens Borgerstab med sine 12 Faner, og ved Siden
det borgerlige Artilleri med sine Kanoner. Tusinder
af Tilskuere havde indfundet sig, og Himlen selv syn-
tes at smile til Festligheden. Det havde nemlig væ-
ret en meget skøn Sommerdag, men, kort førend Højs-
tideligheden skulde gaae for sig, var Luften bleven
mørk af stigende tykke Tordenstyer. Regn begyndte at
anmælde Uvejret. Dog, neppe havde Kanonerne for-
kyndt Festens Begyndelse, førend Skyerne begyndte at
abspredes, og inden den var forbi, var atter hele Ho-
rizonten fuldkommen blid og rolig. Kronprindsen, i
hvis Følge Bernstorff og Reventlow befandt sig,
blev under Kanonerens Torden modtagen af Hovedsta-
dens Magistrat, de 32 Mænd, og de ovennævnte Fæ-
drelandets Hædersmænd, der havde paataget sig Be-
styrelsen af Monumentets Opbygning. — (Subm und-
tagen, der ved Sygdom var hindret.) — Fyrsten mod-
toges i et paa Pladsen anbragt Telt af de kongl. Stats-
ministere. Den underste Halvdeel af Grundstenen laa
paa sit Sted. I den var hugget to Abninger. Der
var tilberedt en Guldplade, hvori følgende Indskrift
var indgravet: "Aar efter Christi Fødsel 1792 satte

enige Borgere her en Støtte af Steen, til Minde om deres Konges, Christian den 7des, Belgjerninger imod Danmarks Bondestand, og især ved at løse den fra Stavnsbaandet."

Christian Colbjørnsen hilsede Kronprindsen med følgende Tale:

"Naadigste Kronprinds! Imedens Menneskeligheden suffer over Europas Skjæbne, og bedrøvet bortvender sit Øje fra hine Lande, hvor Borgere hvæsse Sværd mod Medborgere; imedens Krigens Luer rase fra Norden til Sønden, Thronerne vakle, og Tve- dragtsaand udbreder ødelæggende Forstyrrelser rundt omkring sig, da føle vi os lykkelige, naadigste Prinds! at vi kunne see Dem, omringet af enige og trofaste Borgere, at tage Deel i vor festlige Glæde over Kongens Belgjerninger imod vore Brødre. Vi helligholde i Dag en dobbelt Fest. Vi ihufomme, naadigste Prinds! at det var paa denne Dag, at Deres Kongelige Højheds huuslige Lyksalighed blev grundfæstet, ved Forening med den yndige Maria, som Deres Hjerte med saa megen Ret, saa meget Held, valgte. Og vi sætte tillige i Dag et Mindesmærke til taknemmelig Erindring om den Borgerfrihed, som vor elskte Konge stiftede for den agtbare Stand, hvis arbejdende Hænder underholde og forsvare Staten."

"Skulde nogenfinde en voldsom Naturbegivenhed (hvilket Himlen forbyde) omstyrte det Monument, vi her oprette, og dets Grundvold igjen blive opkastet paa Jordens Overflade, da skal denne Indskrift

— (Nu overleverede Taleren Guldbladen til Kronprindsen) —
 som Deres værdige Haand her nedlægger, forkynde
 Efterlægten, at det var den syvende Christian, som
 løste Danmarks Bondestand fra Stavnsbaandet ved
 uigjenfaldelig Lov.”

”Men Verdens Aarbøger, naadigste Prinds!
 skulle tillige vidne, at denne retfærdige Lov blev frem-
 kaldt ved Deres sindige Raad, udført ved Deres
 Standhaftighed, og haandhævet ved Deres Kraft.”

Nu steg Kronprindsen ned til Grundstenen, og
 lagde Guldbladen i det dertil beredte Rum. Der
 mødte Dve Malling ham og talde saaledes:

”Det er Sædvane, naadigste Prinds! at i Grund-
 stene, som denne, nedlægges ikke alene Indskrifter, der
 forkynde Sagen, for hvilken de bestemtes, men ogsaa
 Mynter eller Skuepenge, der vise, til hvilken Tidsal-
 der de henhøre. Det være os tilladt, naadigste Herre!
 at følge denne Skif, ved at lægge ved Siden af hin
 Plade denne Deres Kongelige Høiheds Fødselsmedaille.
 Fra den Tid af da Deres Alder, som Deres Fødsel,
 kaldte Dem til Forsædet i Hans Majestæts Kongens,
 Deres Hr. Faders Raadsforsamling, har De ved
 Tanke, Tale, Raad og Udfærd saa viseligen under-
 støttet, saa kraftigen fremmet den gode Sag, hvis
 Minde her skal indgraves i Steen, at Ingen vil kunne
 nævne Bondens Frihed, og Bondens Vel ved Frihe-
 den, uden tillige at nævne Dem.”

”Vi nedlægge da her denne Medaille med den
 dybeste Erbødighed for Deres Kongelige Høihed, som

den sindige og velordnede Bondefriheds virksomme Befordre og Beskytter. Vi nedlægge den tillige med den Forvisning, at det Gode, De i Deres modne Ungdom nedlagde en fast Grundvold til, det vil De og i en hædret og lykkelig Alderdom, ligesaa godmodig i Sindelag, som standhaftig i Grundsætninger, pleje, befæste og værge."

Malling nedlagde derpaa i et andet Rum Kronprindsens Fødselsmedaille i Guld. Den anden Halvdeel af Grundstenen blev lagt derover, og Stenen befæstet og tilmuret; alt dette under vedvarende Torden af det borgerlige Artilleries Kanoner.

Malling sluttede derpaa Aften med nogle Ord til Kronprindsen, hvori han ytrede sig saaledes:

"Det Monument, som her skal oprejses, skal vidne for den nærværende og for de tilkommende Slægter, at Kongen gjorde i mange Maader vel imod Danmarks Bondestand, denne hæderlige Borgerklasse, paa hvis Flid, Velstand og raske Arme Fædrelandets Velværd, Styrke og Forsvar saa meget beroer; men det skal tillige forkynde, at enige og oplyste Borgere vidste at sætte Priis paa Kongens Velgjerninger, og at de gladeligen skjønnede paa dette, som paa det meget andet Gode, de, igjennem vise, retfærdige og godgjørende Love modtog fra Thronen. Det er i en Kreds af saadanne Borgere Deres Kongelige Højhed har givet Glands til denne Dags Højtidelighed."

Da Kronprindsen vendte tilbage til Frederiksberg, fulgtes han af en stor Deel af den forsamlede Skare.

Rogle af Stadens ædle Borgerinder strøede Blomster paa hans Vej fra Altaner, hvor han drog forbi, og hvorfra ogsaa Musik lød ham imøde. Resten af Dagen var en fortsat Glædesfest.

I Efteraaret 1797 var Monumentet aldeles færdigt. Det har kostet henved 14000 Rdl. Det bestaaer af en 24 Fod høj Obelisk af Hornholmst Sandsteen. Indskriften paa dens østlige Side er: Kongen erkjendte, at Bondesfrihed, bestemt ved retfærdig Lov, giver Kjærlighed til Fædreland, Mod til dets Børn, Lyst til Kundskab, Attraa til Flid, Haab om Held. Paa den vestlige Side: Kongen bød, Stavnsbaandet skal opheøre, Landbolovene gives Orden og Kraft, at den frie Bonde kan vorde kjæk og oplyst, slittig og god, hæderlig Borger, lykkelig.

Obelikken er omgivet af fire, $3\frac{1}{2}$ Alen høje, Figurer af italiensk Marmor, som Sindbilleder paa Trofasthed, Agerdyrknings-Flid, Tapperhed og Fædrelands-kjærlighed. Den førstes Attribut er en Hund, den andens er en Plov og et Overflodigheds-Horn, den tredies adskillige Spyd, indviklede i en Fane; den fjerdes en Borgerkrone og Fasces. Den første er af Wiedewelt; den anden af Weidenhaupt; de to sidstnævnte af Nic. Dajon. Fodstykket er af norsk Marmor, og har paa den ene Side Indskriften: For Christian den 7de, de Danskes og Norskes Konge, af enige og taknemmelige Borgere; paa den modsatte Side: Grundstenen blev lagt af Frederik, Kongens Søn, Folkets Ven, MDCCXCII. Tegningen til det Hele var

af Historiemaleren Nic. Abildgaard. Indskrifterne af Digteren Thomas Haarup.

Monumentet, omgivet med et Jerngitter, blev overgivet til det Offentlige, vedligeholdes paa Kjøbenhavns Kommunes Beføstning, og ved Bagthold samt om Natten tændte Lygter er der sørget for dets Sikkerhed.

Næsten et halvt hundrede Aar henrandt fra den Tid, da Grundstenen til Frihedsstøtten blev nedlagt, indtil den mørke Vinteraften, da det kongelige Liig i sørgeligt Pragttog førtes forbi den, d. 15 Jan. 1840. Støtten var da omvunden med Krandsse. Liigtoget standsede. En Mængde forsamlede Bønder affang denne Psalme:

D! stands, før Banen Du forlader,
D! stands her paa Din sidste Gang,
Vi bringe Dig, o! Landets Fader,
En simpel, men erkjendelig Sang.
Her Mindet om vor Frihed staaer,
Din Kongedaad før Kongeaar.

Mens vildt de røde Fakler brænde,
Seer Nattehimmelen roligt ned,
Og rige Stjerner Klarhed sende
Som Lysets Bud om Evighed.
Du selv, som løste Trælborns Baand,
Du selv er nu en frigjort Aand.

Da Beboerne af Amagerland have, som bekjendt, aldrig lidt af de Tryk, ved hvis Lettelse den afdøde Konge især havde gjort sig fortjent af den danske Bøn-

bestand, saa var det naturligt, at den Grefrygt og Erkjendtlighed, som de vilde lægge for Dagen, ikke kunde stee paa samme Sted og paa samme Maade: hvorfor der af vor nuregerende Konge, til hvem de i den Anledning ved deres Birkedommer havde henvendt sig, blev antydet dem, paa hvad Maade de kunde deeltage i Sørgehøjtideligheden. De indfandt sig nemlig paa Glacien uden for Besterport, i deres nationale Sørgedragt, med Koner og Børn, samt deres Birkedommer, Sognefogder og andre Fogder.

Ved Damhuset var oprejst en Grefsport med Transparenter, hvoraf det paa højre Side af Bejen forestillede en forkuet Bonde i gammelbøgs Dragt ved Kong Frederiks Side, der, klædt i Kroningsdragt, gav Bonden sin Haand og rejste ham op; og ved den venstre Side en Bonde, der, med et frit og muntert Væsen og i den nyere Dragt, rakte Kongen en Egefrands. Midt paa var anbragt Kongens Navnetræk og Krone. Paa mange Steder af Bejen vare Bønderfolk i talrig Mængde forsamlede, og flere Afdelinger af disse sluttede sig, en Deel med Fakler, til Vigtoget.

Om Morgenen henimod Kl. 7 ankom Viget til Koeskilbehvile, hvor Bønder, omtrent 250 i Antal, deels fra Nabolaget, deels ogsaa fra fjernere Egne, fra Søros og Ringsteds Omegne, og fra Frederiksværk, havde indfundet sig, for efter anholdt Tilladelse at bære Viget paa en dertil indrettet Baare til Domkirken.

Vi have, i Beskrivelsen af Friheds-Støttens Op-

rettelse berettet, hvor smukt det er betegnet, at medens Frederik den Sjette, sønlig beskeden, lod sin kongelige Fader, Vren for den herligste Daad, var det dog "hans Tanke, Tale, Raad og Adfærd, som havde viseligen understøttet og kraftigen fremmet den gode Sag", til hvis Minde Støtten blev rejst. Dette er ogsaa i den Kantate, som blev opført i Koeskilde Domkirke, udtrykt med følgende Ord:

See! til Hans Ungdoms ædle Eyst
 En Støtte rejste sig; dens Top mod Himlen vender.
 Er det en Mindesteen, som dem ved Nilens Kyst,
 For Fyrsten bygt af Slavehænder?
 Nej, nej! — Da Christian Hjertets Stemme løb
 Og Bondens tunge Kænke brød,
 Med Kjærlighedens Bænd blev Danstien til ham bunden,
 Og Fredrik lagde Stenen selv i Grundten.

Ogsaa i Holsteen have lignende Følelser yttret sig paa lignende Maade, og naar der ikke knejser en Støtte til Minde om vore holsteenske Brødres Taknemmelighed for det, de skyldte den ædle Drot, da kunne de derimod fremvise et Blad af Historien, som uforgjængeligere end noget Marmorminde, skal vidne baade om deres Erkjendtlighed og om den herlige Konges Værd.

Da 25 Aar vare henrundne efter den Forordnings Udstedelse, som skjenkede over 100,000 Livvægne Friheden, toge skjonsomme Medborgere i Holsteen under Dvervejelse at rejse et Minde derom, og man vedtog at dette skulde bestaae af Granit og Jern, og oprettes

ved den nye Landvej imellem Kiel og Altona. Da Kongen havde bragt dette i Erfaring, viste han et af de godmodige Træk i hans bestedne Charakter, der gjorde ham saa elskelig, som elsket. Han udstædte nemlig et Reskript til Statholderen om at lade Beboerne i Hertugdømmerne tilkjendegive, hvormeget Hans Majestæt følte sig igjennemtrængt af den varmeste Tak for dette nye Beviis paa deres Hengivenhed og Kjærlighed, og intet inderligere Ønske nærede, end at disse gode Følelser, hvorpaa Kongen satte saa høj Priis, stedse maatte vedligeholdes, men at det — saa lode Reskriptets Ord — ”under nærværende Omstændigheder, da de to sidste Sommers vaade Vejr og derved forårsagede flette Høst har fremkaldet Mangel paa Brødforn og Ildebrændsel, mere vilde stemme med vor landsfaderlige Tænkemaade, naar de Bidrag, som maatte indkomme til det attraaede Monument, istedet derfor maatte anvendes til at afhjælpe vore forarmede Undersaatters Nød i Marfkegnene, som have lidt meest; thi kun i vore elskede Undersaatters Hjærter ønske vi at rejse os et varigt Mindesmærke.”
